

PISANII SÂNGEORZENE

- SPIRITUALITATE, ISTORIE ȘI TRADIȚIE LOCALĂ -

ANUL IV, NR. 1 (29)
IANUARIE 2015

ÎN ACEST NUMĂR:

**TRIBUNA ARDEALULUI, TIBERIU MORARIU, V. MIHORDEA, GEORGE COȘBUC,
ELISABETA SCURTU, DORIN DOLOGA, RADU PREDA, VIOREL RUS**

PISANII SÂNGEORZENE

- Spiritualitate, Istorie și Tradiție -

ANUL III, NR. 1 (29), IANUARIE 2015

PISANII SÂNGEORZENE

Revistă de spiritualitate, istorie și tradiție locală

Fondatori: profesor **FLORIN HODOROGA**
teolog **ALEXANDRU DĂRĂBAN**

REDACȚIA: Casa de Cultură Sângeorz-Băi, str. Republicii nr.33, jud. Bistrița-Năsăud; E-mail: florin.hodoroga@gmail.com
Jucu, str. Jucu-Herghelie nr. 67, jud. Cluj; E-mail: adaraban17@yahoo.ro;
alexandrudaraban53@gmail.com

TEHNOREDACTARE: Alexandru Dărăban

Revista poate fi citită pe rețeaua de internet la adresele:
<https://independent.academia.edu/DarabanAlexandru>
<http://en.calameo.com/accounts/3280504>

COPERTA I: *Colindători din Sângeorz-Băi*
COPERTA IV: *Băile Sângeorzului de altădată*

ISSN 2285 – 8229
ISSN-L 2285 – 8229

EDITORIAL

O VORBĂ DIN BĂTRÂNI¹

spune că dacă n-ai ce să mănânci, trebuie să muncești până cazi pe brânci.

Vorbă înțeleaptă, care e de-ajuns pentru acela ce vrea să înțeleagă.

Atâta lume săracă și necăjită întâlnești, care-ți cere de lucru și, când îi oferi prilejul să câștige un ban pentru a-și hrăni trupul, deodată vezi că strâmbă din nas.

Ba că asta, nu i se potrivește, că, vezi doamne, el e cu nădragi și cu cravată la gât, șal la palton; ba că e rușine că îl va vedea lumea, care-l știa domn..., servitor de birou sau gardian public.

Și omul pleacă, cu capul în piept; se vede că mai are puține rezerve și speră...

Rău face.

Va trebui. Deci, să se hotărască, căci nu este altă scăpare – și să muncească – orice muncă ce i se îmbie și să nu aleagă.

Va asculta, astfel, de sfatul omului de bine care vrea să-și ajute semenul ajuns în situație nenorocită.

Datoria noastră, a tuturor, este să fim simțitori către cei ce sunt astăzi în anevoie.

Să-i sfătuim și ajutăm cu toată bunăvoința.

Bineînțeles, că sfatul și bunăvoința noastră trebuie să fie înțeleasă și ascultată căci, pe cine nu-l poți sfătui, nu-l poți nici ajuta.

O mulțime de oameni, veniți pe vremuri de la sate și îmbrăcând haine nemțești în oraș, le este, azi, rușine să ia din nou haina frumoasă românească și să prindă coarnele plugului..., că n-ai ce face!

S-a terminat cu domnia.

¹ *Tribuna Ardealului*, Anul II, Cluj, nr. 127, joi 20 februarie 1941, p. 1.

- Să ne obișnuim, deci, a umbla și pe jos, că acest umblet e mai sigur numai să grijim și să fim harnici, ca să nu ne fugă pământul de sub picioare.

Nu se potrivește făloșia cu firea românului.

Românul e un popor cu judecată cumpănită, *nu-i place să fie pe uliță Chiriță și acasă chiseliță...*

Românul e harnic și se prinde de orice lucru și nu se răsfăță în haine lungi, ca un ban în două pungi.

Nu te lăuda pe tine ci *lasă lumea să te laude*.

Să nu ne rușinăm de lucru și să ne lepădăm de fală. Să apucăm lucrul cu două mâini, să fim harnici, căci lenea este asemănătoare ruginei, ea roade puterea omului mai mult ca munca.

Nu prinde rugina cheia cu care ne servim totdeauna.

Un popor, numai cu hărnicie se poate susține.

Să nu ne tot îmbiem la lucru, ci repede să ne hotărâm – că vedeți – pisica care se tot chibzuiește, nu prinde șoareci.

Să ne mai lăsăm de *domnule*, că tot învățul are dezvăț.

Să fim oameni, harnici și de treabă, să muncim, să câștigăm – că a trecut baba cu colacul...

TRADITII

Fotografie din colectia artistului Maxim Dumitras

Fotografie din colecția artistului Maxim Dumitras

MATERIAL ETNOGRAFIC ȘI FOLCLOR

CIOBĂNESCU DIN MUNȚII RODNEI

- V -

TIBERIU MORARIU¹

Recunoașterea oilor bolnave și tămăduirea lor

Toamna ori iarna, când pică bruma, poți cunoaște oile care-s călbăgice, că de iele nu să prinde bruma, că ard în lontru și au cerbințali din răutatea cei mare. Tât toamna să mai pot cunoaște oile călbăgice, că-s săoasă, când le întorci gingina de la oci.

Oile care au ginduri la plămâni, acelea nu să vindecă de apă și pcer. Gindurile fac on fel de coajă și au în lontru punoi², îi on fel de coptătură. Călbaza și gindurile le capătă din foame. Apoi, ca să scape din călbază, le dăm leacuri din pocică³ și după iele le răsbeșce, ca cerneala mere din iele, da la cele sănătoasă nu li nemnic. Să mai da, mai de mult, mai de cal, cert, îl usca ori cu fărină. După aceia îl pune în covată și îl da să-l mănânce oile. Dacă îl dă cu fărină, care-i aspră, face să nu să spele, dacă îl pune în slatină, să spală.

Coșbuc – Ștefan Petre, 72 ani – 1932.

Dacă oaia să înflă la țâța dreaptă, apoi să leagă urecea stângă, togmai pângă cap, strâns, atunci urecea să înflă. După ce să înflă, apoi o străpungem cu acu, după douăzeci și patru de ceasuri. După o vreme, începe să iasă apă galbănă și să trage pulpa.

Sângeorz - Mihai Goja (Gagea sau Jojă, s.n.), 46 ani – 1932.

La oile capcii, trăbă cătată tătdeauna beșica di pă crieri, care să află mai bine, dacă știi cum să mnișcă iele, adecăte dacă să mnișcă la dreapta, atunci păcurarii știu că să afle în partea aceia, așa că iei cată o gropciță și o înflătură, pe care o sparg cu on ac, iară de să întâmplă să nu o nimerească, atunci oaia nu scapă, moare.

Coșbuc – Ioan Hordoanu, 56 ani – 1933.

¹ Articolul de față, scris de Tiberiu Morariu face parte din lucrarea *Material etnografic și folclor ciobănesc din Munții Rodnei*, în *Vatra* – Revista învățătorilor din județul Năsăud, Anul V, Nr. 6-12, iunie-decembrie 1939, pp.154-160. Notele ce urmează fac parte din lucrare.

² Punoi = puroi.

³ Pocică = farmacie.

Cân să betelesc oile, să sângerează la urece să să dă sânge în gură, cu dunga cuțitului, de tri ori și, apoi, care a fost beceagă de sângerat, scapă. Oile sbtorocesc de să strică lapcele, pântru că zac pe bolovani, ori în grohot de bolovani, atunci să încerbântă și apoi, ca să capete lapce, să mulge oaia, la strungă, pă un tăciune, și tăciunile să îngroapă în pământ, în strungă, ca să nu-l mai calce alte oi. După aceia scapă oaia din sbroatece. Dacă păcuraru îi on om cicăit, care n-o mulge, atunci să bolovănește oaia, și apoi nu-i bună de ținut altu.

Oile care-s mușcate de gândac¹ la pulpă, nu mai au leac și de aceia le pcică pulpa.

Dacă o oaie îi beteagă de călbază, să cunoaște pă oci și anume, dacă-i cască ocium și are beșică de său și vinele îs albe, atunci îi sănătoasă, cum îi aluna. Mai poț cunoaște oaia care-i călbăgită, că atunci cân o prinz să smulge lâna di pă ie. Ca să o scapci de călbază, să cerbe frunză de mesteacăn și să dă zamă de aceia și scapă mai iute decât cu boabe din pocică, pântru că primăvara dacă le dai boabe leapădă și tăt n-ai folos.

Salva – Vasile Maftai, 42 ani – 1934.

La călbază îs bune și frunză de mesteacăn, strânse la Sâmedru, până ce pcică frunza de tăt. Apoi frunza aceia o cerbi în oală cu paprică și îi dai la oaie să beie, pă inima goală, că numa așa moare călbaza, care-i în ciere.

Ilva – Ion Bugnar, 30 ani – 1932.

Cân îs becege de vărsat oile, atunci le spânzești, adecă le pui spânz, cu cuțitu în urece. După ce le spânzești, le dai său și dacă ies pe oaie bube, atunci scapă, iară dacă ies pete roși, atunci moare.

Suplai – Feti Dumitru, 40 ani – 1934.

Cân au mnii gemeni în iei, adică au corobeți, să cunoaște după aceia că strănută, atunci li să dă să beie zamă de netoată (brânca ursului) și apoi scapă.

Suplai – Victor Feti, 33 ani – 1934.

Cân îs becege de sbroatec oile, atunci îi bine să cați pe văipciatră găurită de zâne și să le mulgi prin ea, că apoi scapă. Tăt așa-i bun lapcele de zâne, care să află tăt în cătâni, pe care dacă îl pui în găleată, să face ca lapcile acru, și apoi îl pui pă sare, de unde-l ling oile și

¹ Gândac = șarpe.

apoi să întoarcă sbroatecu. Lapcele de zâne îi tare rar, că se află numai colo, la telcen¹, în Bătrâna.

Coșbuc – Ilie Dedeș, 38 ani – 1932.

Mai de mult, cîn-s betege oile, le da poscovniță de cânepă, cu sare ori să pune pã grunzu de sare pucioasă, pã care o aprinde și apoi să topce și întra în sare, iară oile o lingeau și scăpa de boală.

Romuli – Ion Bulz, 64 ani – 1932.

Cân să aprinde sângele în oaie, atunci îi taie o urece și îi dai în gură puțin sânge și apoi îl freci cuțatu pã pânțete, că numai așa îi vine în ori oaia.

Ilva – Ion Bugnar, 30 ani – 1931.

Oile se pot deoce de cine are oci răi, le creapă inima, li să varsă cerea, fac să se becejească și sbrotocesc. Li să mai poate lua mana. Fermecătorul mulge scăunașul, melința, alți sumanul. Mai de mult on slugă a popii din Runc o muls înaintea lucrătorilor lapce din capătul carâmbului, de lângă roata carului. Altădată, on Bârsan, o trecut spre munce cu oile, pe Colnic și atunci oile o început a sgera. Bârsanul și-o țâpat sumanu și o început a-ș bate sumanu c-o botă, iară mai la vale, pã Săcături, on runcan să tăvăle, să văieta, să ruga să nu-l mai bată. Așă s-o întâmplat și cu Arcadia Contra din Runc, că de câte ori îi naște fomeia, durerile le sufere iel, ciar și arunceă, când o fost dus în Italia. A luat mana vacilor ori a oilor îi mare păcat. Să spune că un om sfânt, on călugăr, o spovedit o femeie, de pe Ilva Mare, care era fermecătoare de mană și i-o spus. Atunci călugăru o zis că din lapcele acela să facă unt și cu untu acela să ungă o trupcină de lemn din pădure și peste tri zile să să ducă să vadă ce-i acolo. Cîn o mârș acolo, o văzut pe trupcină o grămadă mare de goange, muști mnici și muscoaie. Atunci i-o spus la călugăr ce ce o văzut. Iară călugărul i-o spus: „de nu te lași de meșteșugu aiestaatâța draci au să te cinuiască în ceialaltă lume!”.

Runc – Ion Pavelea, 60 ani – 1934.

La stână mai stracă lapcele și duhul necurat și atunci să sbrotocesc oile. Iel strigă oile cîn să face lună, de se igește, apoi vine pe mnezu nopți și să bagă pã stână și face să să betejască oile. Celea rele mârș mai la tăte stânele. Ca să scape oile, păcurari le ieu din urmă și apoi îș vin la cale oile.

Parva – Floare Finegar, 48 ani – 1932.

¹ Telcen = locuitorii comunei Telciu, județul Năsăud.

Apoi, c n să duc oile în munce, dacă n-au lapce, îl str g  a  :

Cine  ti c-o luat lapcele cu una, ieu îl aduc cu două, tare  i v rtos, cu puterea lui Hristos. Că nouă a altora nu ne tr b , numa c t  i de la Dumnezeu  dat, de la Maica Domnului lăsat, a altora nu ne tr b , nici c t on grăunte de mac, în patru despîcat. Că cine l-o luat cu una, ieu îl aduc cu două; cine l-o luat cu două, ieu îl aduc cu tri; cine l-o luat cu tri, ieu îl aduc cu patru; cine l-o luat cu patru, ieu îl aduc cu cinci; cine l-o luat cu cinci, ieu îl aduc cu  s  ; cine l-o luat cu  s  , ieu îl aduc cu   pce; cine l-o luat cu   pce, ieu îl aduc cu opt; cine l-o luat cu opt, ieu îl aduc cu nouă, cu m inile mele, cu două, iară mare, tare  i v rtos, cu puterea lui Hristos. Că a altora nu ne tr b , nici c t on grăunte de mac, în patru despîcat, fără c t  i de la Dumnezeu  dat, de la Maica Preacurată măsurat, că iară nouă a altora nu nen tr b , c t on grăunte de mac, în patru despîcat, cine  ti să-l ieie r lele ca p  George din Celci¹.

După ce se desc nt , apoi să se ia urma oilor, înainte de-a mere în munte, să întoarnă urma de la pcioru drept, îl duce la pcioru st ng, de la cel st ng la cel drept. După aceia taie cu cu tu locu unde o călcat tri oi, apoi să întoarnă urma cu fața deasupra dedesubt. După ce s-o întors urma la tri oi, atunci nu mai tr b  întoarsă la altele, că desc ntecu  i peste t te  i nu le poate lua nime lapcele.

Salva – Gavrilă Titiana, 38 ani – 1933.

Să pun nouă cărbuni în o ulce să să z ce: „nu uita, Maică Sf nt  Preacurată, cu ruga lui Dumnezeu , de-i desc ntece de fomeie, să crepe   tele, să-i pcice cos tele, apoi cu desc ntece de bărbat, să-i crepe bor  le  i să-i cură ma ele”.

Apoi, cu apă desc ntat  să strope te cu bos ioc, să face cruce peste iele  i apoi iară  i bine. Doar , a Pa cului a vinit din munce fără pcic de lapce  i după ce le-o desc ntat, le-o  i vinit lapcele la oi.

Parva – Floare Rus, 40 ani – 1931.

S nt o samă de baci care  tiu să ieie mana de la oi a   când alege untu, apoi desc nt : „unt tare, ca prundu  i gro tioru ca izvoru, unt mni-l zar ,   ie de la st na lui Ilie, untu din bene , Cor  el, Ciungi, Gaura mică, Gaura mare, Ineu, P luta  i Corongiș, -  i t t a a str g , din t  i mun ii p  r nd, până c n să alege untu  i a   să  i  nt mpl . Atunci oile de la care o cemat  i-l pcierd  i în  cimb, oile p ntru care s-o desc ntat,    c  tig  lapcile.

Rodna – Melania ucului, 60 ani – 1934.

¹ Este vorba despre un nebun din comuna Telciu.

Bacii și păcurarii cîn văd că oile n-au lapce, le cunosc după aceia să împrăștie pă întreg muncel și tăt zgiară, iară atunci păcurarii își întorc cămășile pe dos și le bat cu bota, zicînd: Ieu nu bat cămeșă, ieu bat pă acela care mi-o luat lapcele, de la oi și să mni-l sloboadă iară înapoi. Să mai zice că și cele tari ieu lapcele de laoi, adică zânele, și atunci cîn le mulgi, dau lapce în două cu sânge și atunci îs supărate oile și spăriete, iară ciobanii le descântă cum știu.

Cine o luat mana c-o mână, ieu o întorc cu două; cine ie cu două, ieu o întorc cu tri; cine o ia cu tri, ieu o întorc cu patru; cine o ie cu patru, ieu o întorc cu cinci; cine o ie cu cinci, ieu o întorc cu șășă; cine o ia cu șășă, ieu o întorc cu șăpce; cine o ia cu șăpce, ieu o întorc cu opt; cine o ie cu opt, ieu o întorc cu nouă; cine o luat-o cu nouă, ieu o întorc cu zece. Cela ce o luat mana, capu să-i sece, lumba-n gură să i se lege cu fălcele de-o împreună, la oi să le deie pace bună, că-i strîng mana, untu și groștioru, de pe frunză, de pe iarbă, de-i în codru rătăcit, de-i în pripoare rătăcit, de-i în oaie, de-i în podișoare, ce făcătoare de rău le-o luat, de-i în sînuni¹, îndată îl strig și-l ieucu puterea Maicii Domnului. De-i săgeară de zână mută, de zână surdă, tăte înapoi le întorc, cu puterea Maicii Domnului nostru Isus Hristos.

Rodna – Malania Bucului, 60 ani – 1934.

Cîn vrei să strici oile, te duci la o stîină și zăci: ieu nu ieu urma asta, că ieu lapcile, puterea și sănătatea și apoi mai zăci: că nu pîntru mine le ieu. Cine face rău, să ducă cu rău, cine ia a meu, să se ducă cu sănătate, cu puterea, cu vederea, cu mincea. Apoi ieu din urmele păciunelor și le țap peste oi și tăt să macină peste oi, că apoi oile să nimnicesc.

Dacă vrei să pciară, apoi arunci lutu și spurcăciuni și descânt de bube și pui puroi de bubă, că apoi se broticesc și zici că ieu iau mincea lor, lapcele lor, spuma lor, hlor, pucerea lor, că nouă a altora nu ne trăbă, să facem rău, că facem numa peste oile aiescea.

Iară dacă vrei să le iei iară lapcile, zici cătă Dumnezău și Maica Domnului ca să îi deie și să le scape de sbrotec și să le aducă lapcile. Apoi începi să descânt, de la ujină, că apoi iarăși capătă lapcile.

Suplai – Maria Feti, 52 ani – 1934.

Dacă on păcurar vre să ieie lapcile de la oile din altă stîină, se duce pe pășunea aceuia de la care vrea să ieie lapcile și ie pămînt din sînune, locul unde stă grunzu de sare,

¹ Sînuni = locul unde stă grundul de sare.

în crivală. Pământu acela îl duce la stâna lui și mulge oile lui ca să-și capete lapcile. Oile de la care o luat lapcile se pot cunoaște pe aceea că behăiesc tare.

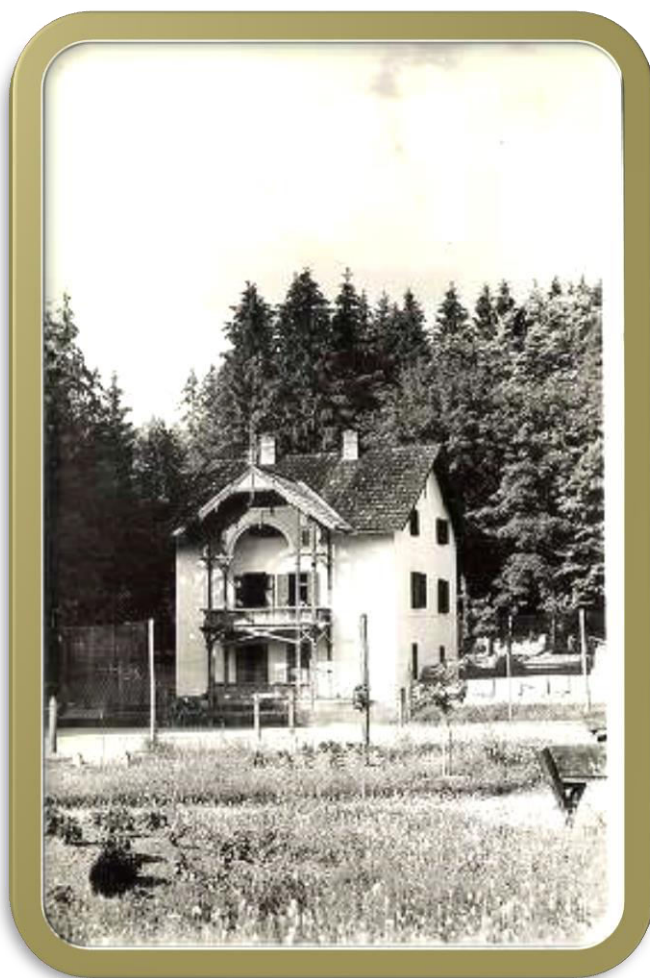
Păcuraru cân vede că-i scăzut lapcile și că oile sgiară și nu sunt liniștite, să dă și-ș bate recălu din spate ca să vină păcuraru care o luat lapcile și zice că bătutu de recăl îl face că altu i-o luat lapcile, din voaia lui, iară ieu îl bat ca să-l aducă înapoi.

Telciu – Alexandru Micu, 32 ani – 1934.

Fotografie din colecția artistului Maxim Dumitraș

IDENTITATE

FOTOGRAFIE DIN COLECȚIA DORIN DOLOGA

ODOBESCU ÎN ȚARA NĂSĂUDULUI

V. MIHORDEA¹

Se împlinește peste câțiva ani o jumătate de veac de când marele prozator român Alexandru Odobescu, în ultima lui călătorie în Ardeal, a vizitat ținutul din valea de sus a Someșului Mare și băile de le Sângeorz. Cele 15 scrisori cunoscute până acum, în limba franceză, ce le-a trimis soției sale, doamna Sașa Odobescu, de prin aceste locuri, formează un document al timpului în care omul de mare cultură și adânc simț de observație, prezintă viața din graniță aproape sub toate raporturile. Aceste scrisori au fost publicate, câte o parte la două date diferite², în *Convorbiri literare* și s-au bucurat de o prezentare din partea domnului D. Goga în revista *Satul și Școala*³ încât sunt cunoscute. Ele sunt, pentru istoria acestui ținut, de o indiscutabilă valoare documentară și traduse în românește, spre a fi cât mai accesibile, și-ar găsi locul cuvenit în *Arhiva Someșană*. Rândurile de față, fără a mai repeta ceea ce s-a spus, au de scop să dea o analiză mai largă a lucrurilor și faptelor descrise de Odobescu între 23 iulie și 29 august 1894. Starea de spirit de atunci era aceea după procesul *Memorandului*, în care conștiința națională la români, electrizată de desfășurarea evenimentelor, ieșise întărită și crease o mai strânsă legătură între frații de pe ambele versanturi ale Carpaților. Sângiorzul era pe de o parte, cu băile lui, un loc de tămăduire a celor suferinzi, iar pe de alta, un centru iredentist unde, sub pretextul curei, intelectualii români din tot Ardealul și din Țară se adunau ca purtători de cuvânt ai *Astrei* și *Ligii culturale*, cele două asociații care au pregătit opinia publică pentru unotatea noastră națională. În aceste împrejurări călătoria unui

¹ *Vatra* – Revista învățătorilor din județul Năsăud, Anul II, nr. 4-5, aprilie-mai 1936, pp. 102-110.

² În *Convorbiri literare* pe 1915, pp. 1150-1158 s-au publicat patru scrisori (8, 14, 18 și 20 august) care ar veni, ca număr, în ordinea cronologică, 9-12 și tot în aceeași revistă (iulie-septembrie) pe 1934, pp. 714-725 s-au publicat și celelalte, care ar corespunde cu 1-8 și 13-15.

³ În două rânduri: *Satul și Școala*, I, nr. 1 (1931) și anul V, nr. 1-2 (septembrie-octombrie 1934), p. 49. N-am avut la îndemână decât ultimul articol din această interesantă prezentare a scrisorilor lui Odobescu.

român de peste carpați, de valoarea și autoritatea lui Odobescu, nu putea fi decât un eveniment în graniță, iar pentru el, frumusețea ținutului, dar mai cu seamă prezentarea unitară a locuitorilor, pătrunși de o puternică dorință de a se simți laolaltă cu cei din țara liberă, au făcut o deosebită impresie. În această înaltă atmosferă de sinceritate și înțelegere reciprocă sunt concepute scrisorile și aici stă marea lor valoare pentru cunoașterea sufletului românesc din nord-vestul Ardealului – nealterat de evenimentele ulterioare – acum 42 de ani.

Odobescu venea la Sângiorz ca să lucreze – în colaborare cu profesorul Borgovan¹ - la manualele de curs primar, o *Carte de cetire*. Înainte de a ajunge în aceste părți s-a oprit o noapte la Cluj, unde orașul de când nu-l mai văzuse, i se părea schimbat și în plin progres: *case frumoase, străzi drepte și tramvaie cu aburi*. Dar înfățișarea e ungurească și Odobescu reflecta că acest oraș e destinat să piară în flăcările răzbunării poporului asuprit, deoarece în fiecare zi sunt condamnați la închisoare și amendă patrioții români.

Drumul de la Cluj la Bistrița² l-a făcut cu trenul, care nu mergea mai repede decât o trăsură cu doi cai buni. Acolo, la hotelul unde a descins ca să ia masă și să angajeze o trăsură pentru Sângiorz, era un mare banchet politic, oferit ministerului de interne, Hieronymy, cu care ocazie ungurii sărbătoreau triumful lor contra românilor în procesul *Memorandului*. El subliniază faptul că aceștia din urmă s-au abținut în unanimitate de la orice participare la astfel de manifestații. Conștiința națională românească plătea polița justiției ungurești și făcea din înfrângere o victorie cu scadența în viitor, așa cum se exprimau reprezentanții ziarelor străine, veniți să asiste la procesul de la Cluj.

La Sângiorz, unde-a regăsit familia Borgovan, profesorii și ceilalți intelectuali români clocoteau de indignare contra violențelor maghiare; acolo ungurii nu îndrăzneau să vină.

Iată și înfățișarea Sângiorzului acum patru decenii. Un sat mare, de peste 3.000 de locuitori români – și o duzină de evrei... – așezat pe malul Someșului, la un kilometru distanță de băi, cu un local de poștă, dar fără telegraf (acesta din urmă se găsea numai la Rodna)³. Băile cu o instalație încă destul de primitivă, dau totuși ocazia oricui ca să se simtă bine: se găsea hotel, restaurant, promenadă, băi, izvoare, muzică și tot ceea ce constituie o stațiune

¹ Grăniceri din Corvineștii Năsăudului; numele ar spune că era venit din regiunea Bârgăului.

² Bistrița era pe atunci punctul ultim până unde se putea merge pe calea ferată spre Sângiorz. Linia de la Beclean la Rodna se va construi abia peste zece ani.

³ În scrisoarea de la 23 iulie...

balneară; dar toate acestea în proporții și condiții umile și ardelenesti *ca la frații de dincolo*. Poziția însă e minunată și pentru înțelegere, Odobescu o compară cu valea Argeșului în sus de Corbeni, găsind multă asemănare între cursul acestui râu și al Someșului. Apa, cu toate că miroase a pucioasă și are un gust puțin sărat și feruginos, e foarte potabilă și se asociază cu vinul tot așa de plăcut ca și *Borvisul*. I se zice de către localnici *Borcut* și lumea o bea în loc de apă obișnuită.

Confortul lipsea aproape în întregime în camerele închiriate pe atunci de vizitatori. Odobescu s-a instalat *într-o căscioară de bârne vâruite*, la învățătorul-pensionar Domide, cu o poziție încântătoare, dar foarte incomodă ca mobilier. La paturi nu numai somierele, dar nici saltelele de lână nu erau cunoscute în regiune, cele de paie formau singura mobilă cubiculară pe atunci. Crescut în mediul cel mai aristocrat din București – Odobescu scria cu manșete de dantelă *a la Voltaire* – și recunoscut ca atare, i s-a aranjat cu perne un pat mai suportabil, dar, cu toată bunăvoința sângeorzenilor a fost imposibil să i se poată găsi de la început și un dulap, pentru lenjerie și haine; îl va avea totuși mai târziu, însă... fără oglindă.

În afară de aceste *mici mizerii*, care i se par mai mult amuzante decât penibile, aerul, localitatea, lumea înconjurătoare, totul e plăcut și-l face să se simtă mai bine decât oricare altă stațiune balneară renumită și de mare confort. Ceea ce-i aduce adevărata mulțumire e mai cu seamă faptul că are ocazie să trăiască un timp printre oamenii în mijlocul cărora poate să-și întărească sentimentul patriotic, sentiment care-i face cea mai mare plăcere morală de când se găsește la Sângiorz. Iată, dar, o altă mare însușire al acestei localități, constatată de un om ca Odobescu, nu numai de terapeutică a suferințelor fizice, dar și de întărire a sentimentului național.

Activitatea pentru care venise se reducea, deocamdată, la corecturi pentru tipografie, deoarece *Cartea de cetire*, de acord cu Borgovan, a fost amânată un timp. Găsește de altfel că-i *plăcut să nu faci nimic și să-ți odihnești spiritul și corpul într-un peisagiu așa de agrest*. Conversează mult cu ceilalți oaspeți din localitate și mereu asupra aceluiași subiect: persecuțiunile pe care aceștia le suportă din partea maghiarilor. *Aceasta nu mai poate merge și dacă ungurii nu-și schimbă atitudinea și nu se fac mai toleranți față de români, chestiunea s-ar putea complica într-un mod periculos*. Odobescu își dădu toată silința să îndemne pe conaționalii săi la prudență și răbdare, spre a nu se comite excese, care ar fi folosit în primul rând tot persecutorilor.

Duminică 18 iulie, mergând la biserica din sat, a cunoscut pe vicarul de la Năsăud (Dr. Ioan Pop), un tânăr foarte distins cu care a vorbit mult și în mod plăcut, pe judecătorul din localitate și pe directorul liceului din Năsăud (Ioan Ciocan); cu el vine des în contact și i-a propus chiar pe un eminent absolvent pentru cursurile Școalei Normale Superioare. În aceeași zi se răspândise la Sângiorz vestea că părintele Lucaciu ar fi fost omorât de jandarmii unguri veniți să-l aresteze: lumea se pregătea de un adevărat doliu național când, către seară, știrea a fost dezmințită, spre marea satisfacție națională, care a culminat la balul din localitate unde și el s-a distrat bine.

În împrejurimi a vizitat băile ungurești de la Valea Vinului (Borberek) care, însă, l-au cântat mai puțin decât Sângiorzul. La Rodna a întâlnit pe colegul de Academie, botanistul Porcius, bătrân de aproape 80 de ani, care l-a primit foarte cordial. Bătrânul trăia înconjurat de familia sa, un fiu de aproape 45 de ani, care fusese funcționar administrativ la Stat, m dar atunci, ca și alți romni, fusese concediat de unguri, și două fiice în vârstă, una văduvă, având o fată de 18 ani, *roșcată ca Sarah Bernard*, crescută la Azilul *Elena Doamna* din București, apoi își desăvârșise cultura muzicală la Conservatorul din Cernăuți. Odobescu va invita această familie la Sângiorz și va fi iarăși musafirul ei, mărturisând totdeauna o mare admirație pentru felul cum a fost primit.

Pentru atenția deosebită de care se bucura din partea tuturor intelectualilor el s-a simțit dator să-i invite a sărbători împreună, la locuința lui, aniversarea fiicei lor, Ioana. În timpul petrecerii, un bătrân avocat din regiune, Lica, a ținut un toast în onoarea *Solgobireasăi* Ioana Damian și a tatălui său *un boier din Țara Românească*. Un alt avocat, Trifon, a băut în sănătatea *Doamnei Odobescu, absentă*.

Dar nu numai intelectualii se bucurau de atâta simpatie din partea boierului din Țara Românească, ci și sătenii care, în altă Duminică, au fost în masă invitații lui. Voind să facă și o fotografie cu ei în frumosul port național al regiunii, a vorbit cu un fotograf român din Bistrița – de la care a cumpărat portretele memorandiștilor condamnați – să vină la Sângiorz. A rugat, apoi, pe preotul satului să invite din partea lui pe locuitori la *Borcut*, unde erau lăutari angajați pentru ca tineretul să danseze. Pentru cei bătrâni, a cumpărat trei decalitri de vinars, care pe vremea aceea costau 24 de lei în total. Din nenorocire, fotografu plecat la Rodna la o nuntă, s-a îmbătat acolo și n-a mai venit. De la direcția băilor, încredințată învățătorilor din sat – ei înșiși țărani – a obținut permisiunea ca invitații săi, sătenii, să poată dansa între peluzele aleelor din fața izvoarelor. Odobescu relatează un incident cu

subprefectul de la Rodna – un sas din Bistrița, blond și prost, care, culmea ironiei, se mai numea Geist¹ - venit să interzică dansul sătenilor pe motiv c-ar putea da naștere la tulburări. A trebuit, între altele, și intervenția unui inginer ungur, contele Lazăr care, cu multă greutate a putut face pe sas să priceapă în cele din urmă *c-ar fi mai mare pagubă pentru guvernul unguresc să se interzică o atât de nevinovată petrecere etnografică dată de un personaj străin, așa de important ca Excelența sa, într-o umilă localitate pe care o onorează cu prezența.*

Dânsul a ținut până la căderea nopții tinerii și tinerele în costumul lor original au dansat *Someșeanca, Moldoveneasca, Bătuta* și altele, în timp ce oamenii însurați, cu sticla și cu paharul în mână, distribuiau dansatorilor ca și spectatorilor holercă, ciocnind cu amfitrionul la fiecare rând de pahare căruia, țăranii îi strigau în cor *să trăiască*, pronunțându-i numele. La urmă, țăranii au trimis o delegație să-i mulțumească pentru frumoasa ocazie de petrecere ce le-a procurat. Amfitrionul a cerut să i se scrie câteva strigături din cele auzite de el în timpul dansului și reproduce în scrisoarea de la 20 august unele din ele, fraopat de originalitatea lor. Ar fi interesant de verificat la fața locului evoluția acstui folclor în intervalul de aproape o jumătate de veac, prin comparația cu situația din prezent.

Dar serbarea etnografică i-a dat lui Odobescu ocazia să facă frumoase reflexii cu privire la vitalitatea conștiinței naționale a sătenilor din Sângiorz care, după el, promit un frumos viitor țării noastre, deoarece toți, bărbați și femei, sunt împregnați de marea dorință de a se debarasa de jugul unguresc și a forma un singur stat cu ceilalți. Neștiind că peste un an își va pune capăt zilelor, își exprima cu sinceritate dorința de a putea trăi până la realizarea acestei frumoase aspirații generale, *care în graniță, n-are numai forma vagă a unui simplu vis.*

Odobescu a vizitat și capitala graniței, năsăudul, în ziua de 5 august, împreună cu Borgovan, unde liceul, nou clădit, foarte frumos, i s-a părut prea vast și prea impunător pentru un târgușor mai mic decât Curtea-de Argeș. A vorbit cu directorul și cu toți profesorii care i-au făcut multă onoare. A donat pentru biblioteca școlii cele trei volume ale sale de opere alese, găsimd aceasta cu atât mai necesar, cu cât programa tipărită a subiectelor de

¹ Geist = spirit

lectură pentru clasele superioare a văzut recomandate și câteva bucăți din cele scrise de dânsul. A stabilit, apoi, trimiterea unui bacalaureat, cel mai bine notat, la Școala Normală Superioară unde era director și de fapt au plecat în toamnă domnii Constantin Moisil și Vasile Șuteu. A vizitat în urmă pe vicar, *un încântător tânăr preot căsătorit, foarte distins ca spirit și maniere, excelent patriot*. Cu trăsura lui, în aceeași zi, s-a înapoiat la ora 2 la Sângiorz.

Cu marele lui dar de a povesti, Odobescu descrie o frumoasă excursie făcută pe muntele Rotunda, hotarul dintre Bucovina și Ardeal, condus de institutorul-pensionar Domide și alte persoane, în compania cărora se găseau și frații *Vaida de la Dej*; ei fac studii serioase – unul în medicină, altul la diplomație – la Viena, din dușmănie pentru unguri; s-a discutat politică și literatură. Trecând prin Rodna au ajuns la Șanț, unde-au văzut clădirea de vamă în care a adormit Iosif al II-lea când, la 1783, călare, a trecut munții din Bucovina ca să viziteze granița, vizită care a lăsat printre locuitori tot felul de anecdote, viu întreținute. S-a vizitat apoi *Stâna de oi*.

Odobescu a stat la Sângiorz până la Sfântă Maria, pentru a avea ocazia să asiste la târgul de la Bistrița, cel mai frumos și mai interesant din tot Ardealul, unde se pot vedea românii în deplina lor manifestare.

A părăsit băile Duminică 14 august, dar la Bistrița îl așteaptă oarecare deziluzie în ceea ce-și pusese în gând să vadă, deoarece poliția ungară, în urma evenimentelor politice, a interzis dansurile care mai înainte se executau de către grupe mari de populație. Abia a putut să vadă o mică *Someșancă*, tot așa de interesantă ca și cea de la Sângeorz. A fost bine primit de intelectualii care l-au cunoscut la băi; a asistat și la un spectacol de teatru, o piesă *națională și locală*, pentru meseriași, ocazie să constate că, așa cum este, meseriașul român din Ardeal e mai cultivat în sentimentul național decât cel din țara liberă.†

De la Bistrița, în ziua de 16 august, a plecat cu trăsura pe Valea Bârgăului, toată semănată numai cu sate românești. Cum și de la Sângiorz luase modele de costume naționale ale regiunii, la Prundu Bârgăului face o nouă achiziție de *catrințe bârgăvenești*, de la o bătrână sateancă, sora medicului de la Sângiorz ce avea în casă portretul regelui Carol I și a reginei Elisabeta, *cărora întregul ținut aspiră să le devină supus*. Din Valea Bârgăului, pe la Măgura Calului, peste Tihuța, a ajuns la Dorna unde frumoasa regiune este locuită, aproape în întregime, numai de evrei. Cei mai civilizați sunt numiți în patea locului *Jidani, oameni*

faini. De acolo, cu trenul, spre București unde a ajuns în ziua de 2 septembrie (21 august, stil vechi).

Că i-a plăcut în mod deosebit vizita făcută în graniță, Odobescu o confirmă în scrisoarea către Borgovan din anul următor, unde-și exprimă regretul că starea sănătății și lipsa de bani nu-i mai permit să repete călătoria din 1894, la Sângiorz, care i-a rămas *așa tare simpatice cu toți locuitorii lui*¹.

* *

*

Dacă Odobescu ar învia astăzi și ar mai întreprinde o călătorie în locurile caracterizate cu atâta măiestrie, desigur că multe lucruri n-ar mai recunoaște. Ar mai vedea că în afată de realizarea visului său în ceea ce privește ideea națională și frumusețea peisajului care a rămas aceeași, restul aproape tot este schimbat. Clujul, orașul răzbunării suferințelor românești, a devenit centrul intelectual al întregului Ardeal, simbol nobil de răscumpărare a tuturor persecuțiilor răsfrânte asupra neamului nostru.

Deși trenul l-ar duce spre Țara Năsăudului, poate tot în viteza carului cu boi, i-ar face însă surpriza să-l coboare direct în stația balneară care, astăzi, păstrează numai o vagă amintire noțiunea de *primivitate* și s-ar convinge el însuși că lipsa de confort a intrat în domeniul legendei. N-ar mai întâlni nici jandarmul ungur, dar, totodată, va constata că Sângiorzul, în măsura în care și-a răspândit renumele puterii de vindecare a apelor sale – unde cetățenii din toate colțurile țării întregite vin în fiecare vară, dar într-o atmosferă națională ceva mai cosmopolită – în aceeași măsură caracterul iredentist al localității a dispărut. Va asista, astăzi, la discuții despre afaceri și rosturi de îmbogățire în stil american, va auzi din partea unor suflete inadaptabile – tot mai rare – regretul de a se fi făcut unirea de la Alba-Iulia *fără condiții*, și preocupări de politică în funcție de interesele personale ale fiecăruia, și numai de aceasta. Din partea localnicilor, intelectuali sau țărani, se va mulțumi acum cu indiferență care, în starea de spirit de astăzi, contează ceva.

Vizitând Năsăudul, se va convinge că mai are în față un centru intelectual românesc de seamă ca pe vremea ungarilor – acesta s-a mutat aiurea – și nemaivând niciunul din avantajele de altădată pentru continuarea acestui blazon, cu toate sacrificiile care se fac *capitala graniței* se vede, an de an, depășită de *centre* noi înființate, cu toată aparența de progres, să-și conjuge tot la trecut anii săi de glorie.

¹ D. Goga, în *Satul și Școala*, 1934, p. 45.

Va conchide Odobescu faptul că relaxarea virtuților de altădată este – ca și în căsătorie – efectul destinderii de după unire când, fiecare, simțindu-se ca la el acasă, scoate masca, și o dovadă că aceste virtuți nu mai pot fi continuate decât în slujba altui ideal, deosebit de cel realizat. Va observa că, astăzi, omul din graniță se apropie tot mai mult de semenul său din oricare colț al țării și seamănă mai puțin cu înaintașul virtuos, cinstit cu holercă sau invitat la masă, în casa lui Moș Domide, acum o jumătate de veac, de către boierul din Țara Românească. Faptul este ineluctabil și necesar, ca o condiție de unificare națională, căci o lege sociologică proclamă că aceasta nu se face la început, decât prin calitățile negative (defecte), ca fiind cele mai accesibile. Fără a fi un paradox, e ceva îmburucător. Restul, partea pozitivă, în slujba altei orientări, de acord cu întreaga opinie românească, va veni, mai greu, ca tot ce-i constructiv, dar care nimeni nu se mai îndoiește.

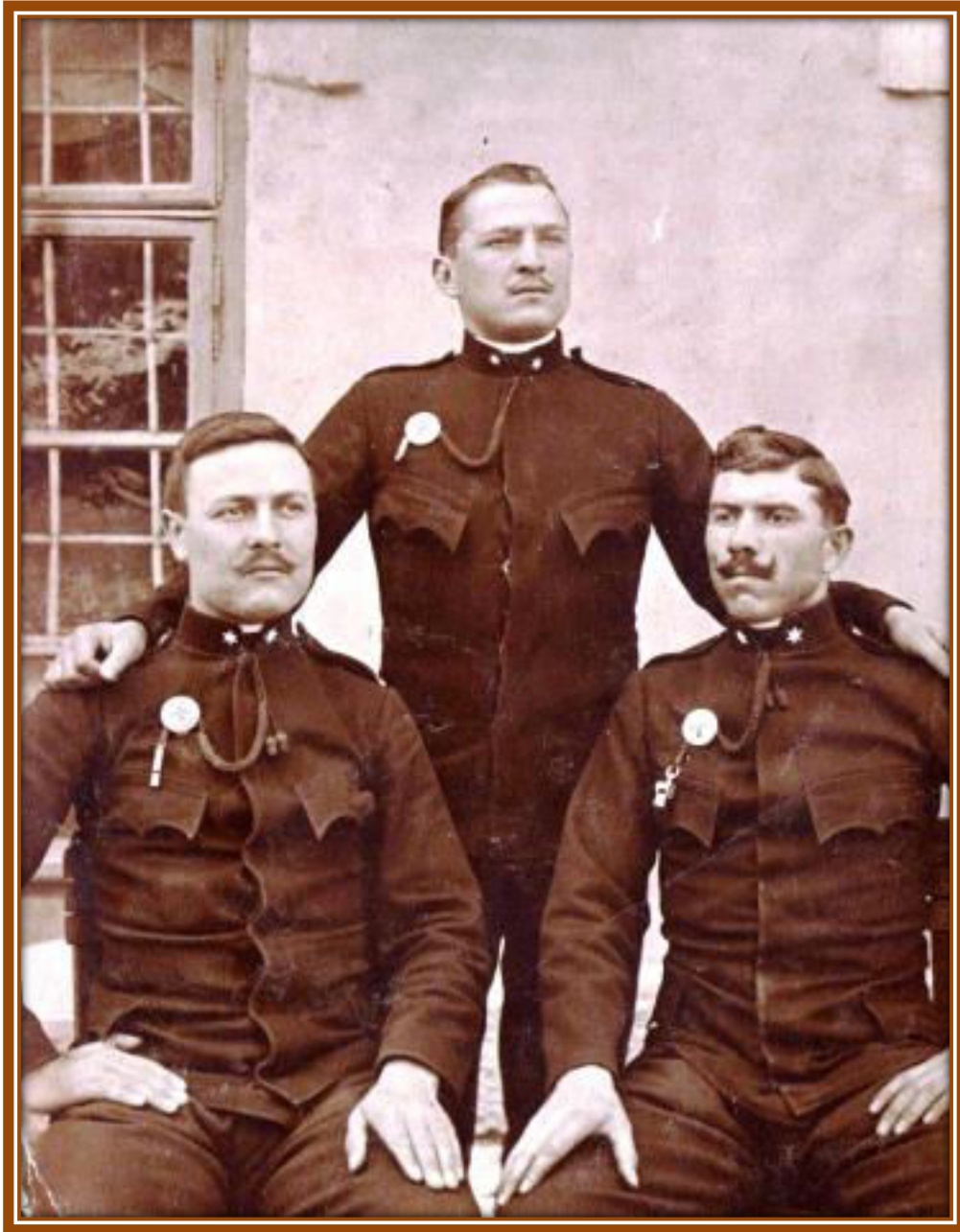
Va mai constata apoi, Odobescu, faptul că procesul de unificare ce se desfășură sub ochii noștri, amenință să strivească sub tăvălugul naționalizării caracteristice regională a graniței și mitul scump al penelor de păun și se va mira cum uii luptători, localnici, mai încearcă să perpetueze, în mod anacronic, și a-național, această formă sui-generis de montoism¹.

Cum orice pierdere a specificului regional e un câștig pentru ideea națională și cum mersul istoriei nu poate fi oprit de nimeni în loc, peste câteva generații, așa cum scrisorile lui Odobescu sunt astăzi un document istoric, granița – ca formă regională mai ales, și chiar ca expresie etnografică – va fi, desigur, o simplă amintire.

¹ Promotor al românismului integral, Odobescu n-ar mai înțelege astăzi rostul regionalismului religios, nejustificat, de nicio deosebire de fond, ci numai de perpetuarea unor forme care satisfac ambiții personale, nici pe cel militar, cu adoptarea principiului de recrutare locală, ce lasă pe soldat fără posibilitatea de a-și lărgi orizontul prin cunoașterea – cu ocazia *cătăniei* – a celorlalte ținuturi ale țării chemat s-o apere.

BISERICĂ ȘCOALĂ SOCIETATE

FECIOR DE POPĂ

- Un capitol din istoria prigonirilor religioase ale românilor -

GEORGE COȘBUC¹

E greu să mă întind cu vorba în *Universul literar* și aș vrea de multe ori să vă spun mai pe larg câte una-alta din trecutul neamului nostru. După dreptul cât îl am, nu pot ocupa numai jumătate din fața a doua a ziarului, adică două coloane și jumătate. Mai puțin cât vreau, mai mult nu că *taie popa limba*.

Ah! *Taie popa limba!* Iacă o vorbă veche, creștinească și românească a mamelor care vreau să-și sparie copiii, când fac vreun rău. În glumă și-o spun și oamenii mari, cu toate că n-are nici un rost. Vreau să zic că, încă, nu s-a întâmplat ca vreun popă să taie limba unui creștin, pentru că ar fi mâncat de dulce în zi de post, ori ar fi mâncat pe necuratul într-ajutor când era să cheme pe Dumnezeu. Nu, popii n-au tăiat niciodată limba creștinilor dar, dimpotrivă, adică să taie creștinii limba popii, așa s-a întâmplat de multe ori.

Și s-a întâmplat preoților noștri, ai românilor, nu o dată, ci de multe ori și aproape o sută de ani de-a rândul. Li s-a tăiat preoților limba numai pentru că și-au făcut datoria lor și au propovăduit cuvântul lui Dumnezeu. Limba lor, tăiată ori smulsă din gură, a fost aruncată câinilor s-o mănânce, iar ei, muți și nenorociți, au fost puși să care pământ boierilor, să ducă în spate pe lectică pe episcopii de altă religie și – spre rușinea omenirii – au fost puși să mănânce carne de hoit de cal și să boteze câinii în apa sfințită și cu toată sfânta ceremonie a botezului!

Nu s-a întâmplat, la noi, în România, ci în Ardeal, în suta a șasprezecea și șaptesprezecea (secolele XVI și XVII, s.n.). Luptele religioase în vremea aceea erau nesfârșite în toată Europa, între catolici, luterani și calvini. În Ardeal era o luptă și mai nebună, căci se întâlneau cinci, apoi șase și apoi șapte religii. Catolicismul, care era mai înainte singur stăpânitor, fusese biruit de luteranism și de calvinism, în urmă a început lupta

¹ *Foaia Poporului*, Anul X, Sibiu, nr. 40, 29 septembrie/12 octombrie 1902, p. 472.

între aceste două religii. Iar luptele nu se făceau numai cu vorba, ci cu parul. Se aprindeau case, se omorau oamenii, se pustiau semănăturile pe câmp, se ardeau pe rug femei și copii, și era urgia lui Dumnezeu.

În urmă au biruit cu totul ungurii cu religia lor calvină. Până ce erau aceștia tovarăși de luptă cu luteranii contra catolicilor, după aceea câtă vreme s-au războit tovarășii între ei, nimeni nu s-a interesat de religia *valahă* ortodoxă care era prea slabă și nebăgată în seamă. Dar, după ce au ajuns calvinii tari și mari, au început o goană turbată contra românilor.

Această goană e, fără îndoială, cel mai jalnic capitol din istoria românilor din Ardeal.

Cât au îndurat românii atunci! Câte legi barbare s-au adus împotriva lor: căutau calvinii și cu vicleșugul și cu moartea și schingiuirea să facă pe români să-și lapede legea lor.

Și au lepădat-o mulți, mai ales dintre românii cei bogați și de aceea, astăzi, poate a treia parte dintre boierii unguri ai Ardealului sunt de origine română, renegați. Istoria îi știe pe toți. Cu vremea s-au mai dezmeticit unii și s-au reîntors la matca românească, se mai întorc și astăzi, pe ici, pe acolo.

Religia ortodoxă a românilor a fost decretată în toate dietele țării ca neapărată de legi, proscrisă, străină și suferită numai din mila boierilor unguri până la alte dispoziții. Niciunul dintre sultanii Turciei n-au prigonit mai rău pe creștini în împărăția lor decât ungurii calvini pe românii ortodocși.

Popii români erau puși su ascultarea protopopilor și episcopilor calvini, le erau robii acestora, trebuiau să le facă robotă, să le care apă, să le taie lemne, iar când se plimba episcopul calvin, patru preoți români îl purtau pe umeri într-un pat, iar al cincilea preot român, desculț – așa era legea – și cu patrafirul după gât trebuia să alerge înaintea patului și să dea lumea la o parte.

În dieta țării, de la 1685, s-a adus legea ca principele Ardealului să poată spânzura oricând pe oricare popă român pe care îl va denunța episcopul calvin pentru o vină cât de mică sau chiar închipuită. Iacă legea: *Să-i dea morții ca pe niște oameni îndărătnici și citezători, pe acești popi valahi, pentru că nu sufăr pe episcopii calvini, impușii lor, că nu ascultă de învățăturile episcopilor și că țin la ticăloasa și vrednic de scuipat lege valahă.*

În 1573, dîtea a proclamat libertatea conștiinței: să creadă fiecare ce va voi și nimeni nu se atingă de legea omului. Frumos! Dar paragraful glăsuia astfel: *aici se înțeleg numai cele patru confesiuni ale țării, dar să nu fie înțeleși și acei ce se țin de secta Olahilor sau a*

Grecilor, care sunt suferiți de milă, numai de azi pe mâine, până când îi va place principelui și dietei să-i mai sufere.

Românii erau suferiți – în țara lor! – numai ca să aibă boierii unguri pe cine să stoarcă. Asta o spune curat și legea din 1579. Românii nu sunt numărați între religiile țării, dar vor fi suferiți să aibă și ei un loc pe pământul țării câtă vreme vor fi de folos calvinilor și vor avea cu ce munci și plăti birurile. Episcopi li se vor da de către principe *oameni credincioși principelui, care să-l ajute să ajungă prin ei și alte scopuri*. Ce scopuri or fi vrut s-ajungă principii prin episcopii calvini puși cu de-a sila în capul românilor? Și ce obrăznicie: să spui că ai s-ajungi prin uneltele tale, prin episcopi și alte scopuri.

Preoții români erau numai cu numele preoți ai legii lor, căci trebuiau să facă slujba după ritul calvinesc, să ia parte la sinoadele calvinești, erau hirotoniți de episcopi calvini. Veniturile preoțești, afară de saracuste, sărindare și umblarea cu discul, erau toate ale protopopilor calvini; și cununiile și îngropările și botezurile și toate celelalte.

Prin legea din 1646 li s-au luat preoților români și dreptul matrimonial și în locul lui s-au statornicit deciziunile sinoadelor calvinești. Tot prin acea lege li s-a impus românilor – și ce e mai trist și preoților – să nu cuteze a se împotrivi a face clacă și muncă boierească în sărbătorile pe care Olahii le numesc mari, legate și împărătești, *să nu umble cu mofturi de acestea, pentru că ei sunt un popor suferit în această țară numai pentru folosul public, dar disprețuit*. Și așa se întâmplă că tot satul, în frunte cu preotul, trebuia să are și să samene lanul boierului în Sfânta Duminică a Paștilor! Iar cine se împotrivea să lucreze în sărbătorile împărătești, era bătut și spânzurat, pentru că legea spunea limpede: *episcopii calvini au puterea de a pune și de a scoate pe preoții români și, atât pe ei, cât și pe Olahi, a-i pedepsi oricum vor afla ei cu cale, fără să aibă a răspunde cuiva*.

E ușor de înțeles cum se purtau episcopii calvini cu preoții noștri, când puteau să-i pedepsească cu orice pedeapsă, după bunul plac. Popii români, de altfel, după legea din 1665, puteau fi trași în judecata criminală pentru orice vină și sub orice pretext de nimic și la orice tribunal din țară și – ceea ce e barbarie de sălbatici – n-aveau dreptul să aducă martori! Erau osândiți fără de a se putea apăra și, se înțelege, la pedepse pe care le aflau ungurii cu cale. Popilor li se confisca averea, li se da pedepse corporale în piață, li se tăia mâinile, li se smulgea limba din gură și li se ucideau *feciorii*.

O, da, după feciorii preoților făceau, mai ales, goană ungurii. Aveau frică mare că fiii de preoți vor fugi în alte țări să învețe carte ca, apoi, întorcându-se acasă, să lumineze și să deschidă ochii românilor.

E și tristă și comică goana aceasta a ungurilor după fiii de preoți. Era de ajuns să fii băiat de popă, ca să fii gonit de calvini ca iepurele peste toate văile. Legea din 1639 autoriză pe boieri (proprietari) să supună la jugul iobăgiei pe fiii preoților, îndată ce se vor fi însurat chiar și atunci când ei ar locui sub un acoperământ cu părinții lor. Ba și pe copiii mici și pe feciorii neînsurați ai preoților să-i prindă cu lanțul și să-i pună la muncă și la iobăgie sau, dacă vor vrea, să-i lase pe chezășie în bani și în vite. Iar pe acei ce vor fi ieșit din casa părintească să-i apuce oriunde-i vor afla și în orice an al vieții ar fi.

Vânătoarea după fiii de preoți a ținut mai bine de o sută de ani și abia împărăteasa Maria Tereza a stârpit-o. câți n-au fost aruncați în temniți atunci, câți n-au fost spânzurați numai pentru vina că erau *feciori de popă*!

Foto: Dorin Dologa

Genealogia militarului Vasile Dărăban din Sângeorz-Băi în secolul al XIX-lea

Elisabeta Scurtu

Localitatea Sângeorz-Băi avea la începutul secolului al XIX-lea în jur de 2000 de locuitori¹ și era a doua așezare ca mărime și număr de populație după Bistrița. Printre familiile cu vază ale Sângeorzului se află și familia Dărăban, membrii ei fiind oameni harnici, unii posesori de mari suprafețe de pământ, agricultori sau în limbajul vremii, economi, militari, notari, comercianți sau boltași.

Deși e posibil ca familiile Dărăban să fi avut un strămoș comun, la începutul secolului al XIX-lea se desprind mai multe familii ce poartă acest nume: familia lui Nicolae Dărăban, Maței Dărăban (posibil frate cu Nicolae), Toader Dărăban, Ioan Dărăban și Vasile Dărăban.

Nicolae Dărăban s-a născut în anul 1795, iar împreună cu Șofronea au avut șase copii născuți și crescuți în casa cu numărul 13. Dintre toți, ultimul copil, Nechita, a rămas în casa părintească, crescând și el la rândul lui tot șase copii.

Maței Dărăban este posibil să fi fost frate cu Nicolae, singurul indiciu pe care îl avem în acest sens este faptul că locuiau în aceeași casă. Maței și Todora au avut doar doi copii, Gavril, care apare în unele matricole cu numele de Gabriel, a avut 10 copii și a rămas văduv după nașterea ultimului copil. A avut o viață grea, murind în 1868² de nebuneală. Fratele său, Elisei, a avut patru copii cu Paraschiva, au fost prieteni apropiați ai preotului Emanuel Calina din Ilva Mică.

¹ Pompei Boca, *Populația județului Bistrița-Năsăud între anii 1720-1870*, în *File de Istorie*, IV, 1976, p.306.

² Direcția Județeană Bistrița-Năsăud a Arhivelor Naționale, Fond Colecția Registrelor de Stare civilă, dosar 1148, fila 133.

Toader Dărăban și Palagia Marisch, locuitori în casa cu numărul 23, au avut șapte copii. Toader a murit în 23 septembrie 1854¹, la 70 de ani, de tuberculoză.

Ioan Dărăban și Carolina au avut șase copii însă au ajuns la maturitate doar doi dintre ei: Constantin, care a avut la rândul său trei copii, și Maria. Ioan a fost unul dintre oamenii cu stare din localitate, știm că avea importante suprafețe de pământ și era și boltași, adică avea deschisă o prăvălie. Avere sa i-a rămas fiului despre care matricolele atestă că era „propietaru și neguțătoriu” în Sângeorz.

Vasile Dărăban s-a născut în 1798 în Sângeorz, iar din căsătoria sa cu Eudochia au rezultat șase copii. Cel mai mare a fost Nechita, urmat de Emil, Maria, Eudochia, Iftimia și Senia. Dacă despre Nechita știm că a fost militar precum tatăl său, s-a căsătorit și a avut patru copii, despre ceilalți urmași ai lui Vasile Dărăban nu avem foarte multe date. Primii trei prunci, **Emil**, născut în 23 ianuarie 1822², **Maria**, născută în 10 septembrie 1824³ și **Eudochia**, născută în iulie 1827⁴, cel mai probabil au murit în pruncie sau la un moment dat au părăsit localitatea căci pe parcursul însemnărilor matricolelor nu mai avem nici o știre despre ei. **Iftimia** s-a măritat cu Simion Mihăilă care era văduv, în 14 iunie 1847⁵, iar despre **Senia** știm că a avut un băiat nelegitim, Iftode, care a murit în 27 aprilie 1847⁶, iar apoi s-a căsătorit în 22 februarie 1849 cu Sidor Lupescu⁷.

Vasile Dărăban a murit în 30 august 1836 de holeră⁸, iar Docia a murit în 21 februarie 1850, la 65 de ani⁹.

Nechita, primul fecior născut în 1819¹⁰, s-a căsătorit cu Parasca al lui George Spaimoc în 24 octombrie 1842¹¹ și au avut, așa după cum am menționat deja, patru copii: **Gerasim, Daniel, Iuliana și Ana.**

Parasca Dărăban a murit la 57 de ani, în 16 ianuarie 1878¹, și a fost una dintre moașele cu experiență ale Sângeorzului. Numele său îl întâlnim foarte des în matricolele născuților, asistând la mai multe nașteri decât moașa diplomată Irina Foca Arman.

¹ *Idem*, dosar 1150, fila 183.

² DJB-NAN, FCRSC, dosar 1132, fila 2.

³ *Idem*, dosar 1132, fila 7.

⁴ *Ibidem*, fila 15.

⁵ DJB-NAN, FCRSC, fond 1141, fila 22.

⁶ *Idem*, dosar 1149, fila 21.

⁷ *Idem*, dosar 1142, fila 24.

⁸ *Idem*, dosar 1141, fila 44.

⁹ *Idem*, dosar 1147, fila 29.

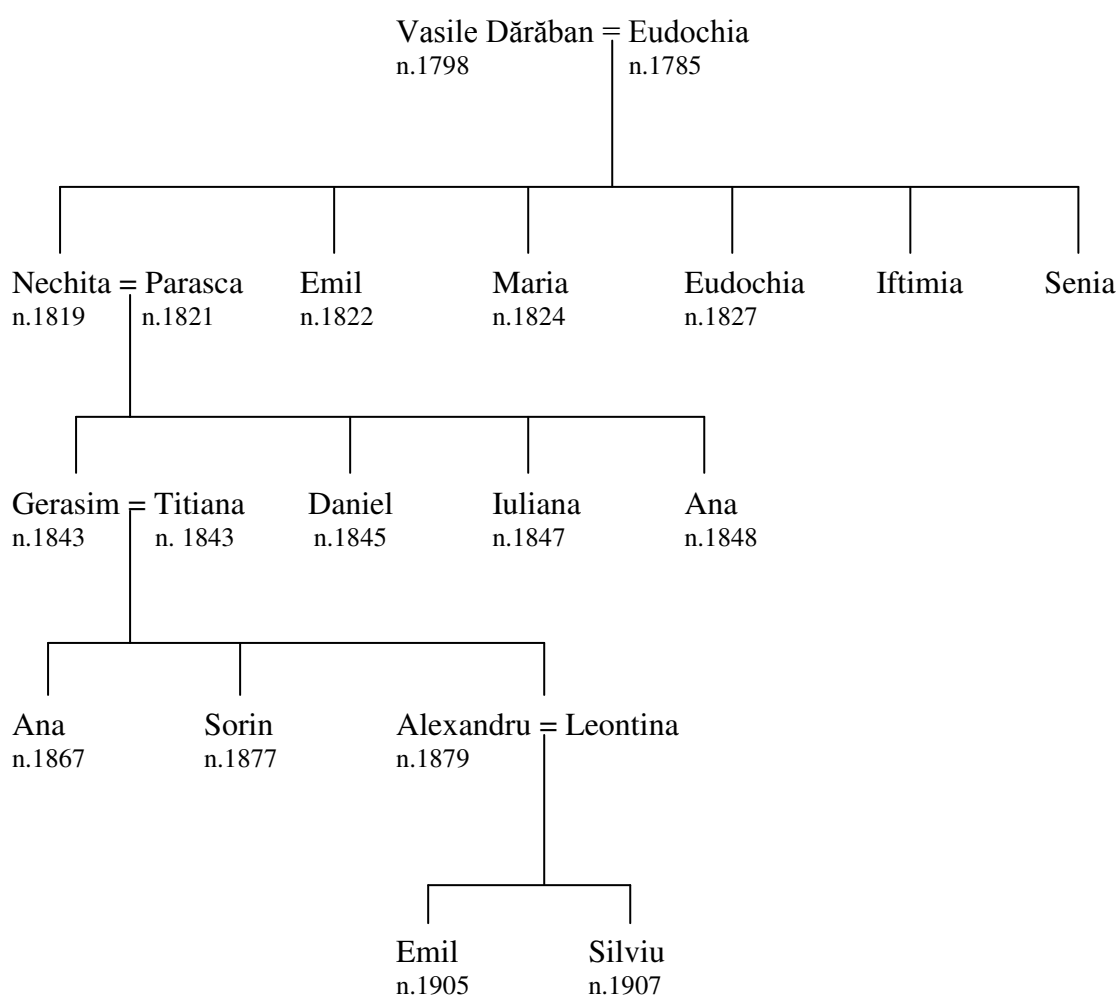
¹⁰ *Idem*, dosar 1131, fila 27.

¹¹ *Idem*, dosar 1142, fila 9.

Genealogia militarului Vasile Dărăban din Sângeorz-Băi în secolul al XIX-lea

Numele familiei în localitate a fost dus mai departe de Gerasim. Din mariajul acestuia cu Titiana Buia au rezultat trei copii: **Ana**, născută în 16 decembrie 1867², s-a căsătorit cu Macsim Bulția în 11 februarie 1895³; **Sorin**, născut în 19 martie 1877⁴ a decedat în 27 martie același an⁵, fiind slab la naștere, iar **Alexandru**, născut la 30 octombrie 1879⁶, s-a căsătorit în 17 iulie 1904 cu Leontina Pop⁷ din Feldru și au avut doi copii: **Emil**, născut în aprilie 1905⁸ și **Silviu**, născut în 14 decembrie 1907⁹, de naș avându-l pe preotul Aurel Chintăuan și soția sa.

Alexandru Dărăban a fost om cu carte, pentru o perioadă a deținut funcția de notar în Sângeorz.

¹ *Idem*, dosar 1150, fila 18.

² *Idem*, dosar 1136, fila 2-3.

³ *Idem*, dosar 1145, fila 35-36.

⁴ *Idem*, dosar 1137, fila 30-31.

⁵ *Idem*, dosar 1150, fila 10.

⁶ *Idem*, dosar 1138, fila 5-6.

⁷ *Idem*, dosar 1145, fila 64-65.

⁸ *Idem*, dosar 1139, filele 144-145.

⁹ *Ibidem*, filele 174-175.

LOCUITORI DIN SÂNGEORZ-BĂI PARTICIPANȚI LA PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

1914-1918

- VII -

DORIN DOLOGA

Primul război mondial a fost primul război modern. El marchează o nouă etapă în ceea ce privește distrugerile și pierderile de vieți omenești într-un conflict, datorită intrării societății în perioada industrială. Pentru autoritățile austro-ungare primul război mondial a reprezentat ocazia de a scăpa de populația românească din Transilvania. Se credea că războiul va dura doar câteva luni. Considerând că nu vor avea destul timp pentru a răi cât mai mult numărul românilor, autoritățile au forțat unitățile militare austro-ungare compuse din aceștia să lupte până la distrugerea lor totală. Nu a contat, desigur, faptul că mulți dintre românii trimiși pe front lăsaseră acasă o soție și mai mulți copii minori. Ei trebuiau să moară din simplul motiv că erau români. Astfel, Regimentul 63 austro-ungar de infanterie din Bistrița a pierdut în august 1914 în numai șase zile de lupte în sectorul Varșovia - Ivangorod circa 60 % din efectiv¹. Pierderi la fel de mari au suferit și celelalte unități militare austro-ungare compuse din români. Văzând că sunt trimiși la luptă ca și vitele la abator, mulți români din armata austro-ungară s-au lăsat luați prizonieri de către ruși, deși aceștia i-au tratat ulterior mai rău decât pe prizonierii austrieci și maghiari. Mitul „bunul împărat”, foarte puternic printre românii din zona năsăudeană, s-a prăbușit. Faptul că viața românilor și a celorlalte naționalități asuprite nu a contat pentru autoritățile austro-ungare s-a întors împotriva acestora. În urma pierderilor suferite de către armata austro-ungară în toamna și iarna anului 1914 aceasta nu și-a mai revenit niciodată. Armata austro-ungară a depășit situația

¹ I.I. Șerban, *Românii din armata austro-ungară în anii primului război mondial*, p. 210.

catastrofală în care se afla datorită intervenției armatei germane și a incapacității armatei ruse de a exploata succesele inițiale.

În conformitate cu statistica întocmită de către Asociația transilvană pentru literatura și cultura poporului român, un număr de 489 544 de români din Transilvania au fost mobilizați în armata austro-ungară și trimiși în prima linie. Se pare că numărul românilor care au fost trimiși pe front a mult mai mare, el ridicându-se la 651 000 de oameni. Alți 34 578 de români au luat parte la primul război mondial în cadrul serviciilor auxiliare, la partea sedentară sau au fost mobilizați pe loc. Un număr mai mic de români a fost mobilizat în cadrul regimentelor de cavalerie și artilerie. Dintre românii care au fost mobilizați în armata austro-ungară, un număr de 82 588 au căzut sau au dispărut în lupte, 63 304 au fost răniți, au rămas invalizi și bolnavi¹, iar 120 000 au căzut prizonieri la ruși. Din cei circa 651 000 români mobilizați în armata austro-ungară în primul război mondial și trimiși să lupte în prima linie (din cei aproximativ 700 000 de români mobilizați)², un număr de peste 265 000 au căzut în timpul luptelor, au fost răniți sau au fost luați prizonieri. Pierderile suferite de către românii care au luptat în prima linie au fost enorme, 40 % dintre ei fiind uciși, răniți, rămânând infirmi, sau căzând prizonieri. Printre aceștia s-au aflat și românii din Sângeorz-Băi, ale căror cazuri le prezentăm în continuare:

Sfrângeu Toma s-a născut la 21.06.1874 în comuna Sângeorz-Băi. El era fiul lui Sfrângeu Ion și Sfrângeu Irina (născută Pop). La 01.10.1895 a fost încorporat pentru satisfacerea stagiului militar în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej, iar la 01.10.1897 a fost trecut în rezervă. La 09.03.1899 s-a căsătorit cu Sohorca Cătălina, născută la 14.02.1882, fiica lui Sohorca Iacob și Sohorca Ioana (născută Niculai), dar nu a avut copii împreună cu aceasta. La 02.08.1914 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej și trimis pe front. La 15.09.1916 Sfrângeu Toma a dispărut în cadrul luptelor de pe front³.

Spaimoc George s-a născut la 22.04.1880 în comuna Sângeorz-Băi. El era fiul lui Spaimoc Ioan și Spaimoc Nastasia (născută Bulț). La 01.10.1901 a fost încorporat pentru satisfacerea stagiului militar în cadrul Regimentului 35 artilerie austro-ungară din Cluj, iar la 01.10.1904 a fost trecut în rezervă. La 20.11.1905 s-a căsătorit cu Strâmbu Verona, născută la 11.08.1882, fiica lui Strâmbu Alexandru și Strâmbu Marina (născută Buia). Împreună cu

¹ *Ibidem*, p. 207-208.

² În Transilvania trăiau 3 000 000 de români.

³ Serviciul Județean Bistrița-Năsăud al Arhivelor Naționale, fond *Invalizi, orfani și văduve de război*, dos. 4925, f. 3-5, 7.

aceasta a avut doi copii: Ioana, născută la 15.11.1908 și Domițian, născut la 25.05.1911. Deși avea doi copii minori, la 02.08.1914 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 35 artilerie austro-ungară din Cluj și trimis pe front. La 03.10.1914 a dispărut în cadrul luptelor de pe front. Rămasă văduvă, soția sa, Spaimoc Verona, nu s-a recăsătorit¹.

Spaimoc Ion s-a născut la 20.09.1873 în comuna Sângeorz-Băi. El era fiul lui Spaimoc Gherasim și Spaimoc Dochia (născută Costan). La 01.10.1894 a fost încorporat pentru satisfacerea stagiului militar în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej, iar la 02.10.1896 a fost trecut în rezervă. La 07.02.1898 s-a căsătorit cu Măriuş Flore Ioana, născută la 20.02.1878, fiica lui Măriuş Gavrilă și Măriuş Paraschiva (născută Ilieș). Împreună cu aceasta a avut trei copii: Cătălina, născută la 11.05.1902, Victoria, născută la 13.07.1911 și Maria, născută la 22.01.1917. Cu toate că avea doi copii mici, la 02.08.1914 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej și trimis pe front. La 16.08.1916 a dispărut în cadrul luptelor de pe front. La 08.12.1918 văduva Spaimoc Ioana a încetat din viață din cauza epidemiei de gripă spaniolă. La 20.02.1920 Spaimoc Teodor a fost numit tutore al celor trei copii orfani de ambii părinți².

Spaimoc Ion s-a născut la 03.02.1887 în comuna Sângeorz-Băi. El era fiul lui Spaimoc Procopiu și Spaimoc Irina (născută Badiu). La 01.10.1909 a fost încorporat pentru satisfacerea stagiului militar în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej, iar la 01.10.1911 a fost trecut în rezervă. La 05.02.1912 s-a căsătorit cu Buia Raveca, născută la 20.01.1886, fiica lui Buia Simion și Buia Ana (născută Buduşan), dar nu a avut copii împreună cu aceasta. La 15.04.1913 a fost concentrat pentru 30 de zile, iar la 15.05.1913 a fost lăsat la vatră. La 02.08.1914 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej și trimis pe front. La 01.08.1915 a încetat din viață în timpul luptelor de pe front. Rămasă văduvă, soția sa, Spaimoc Raveca, s-a recăsătorit la 31.01.1925 cu Ruști Flore, născut la 18.02.1899, fiul lui Ruști Alexandru și Ruști Maria (născută Oanea)³.

Strugar Petru s-a născut la 29.01.1879 în comuna Sângeorz-Băi. El era fiul lui Strugar Ioana. La 01.10.1901 a fost încorporat pentru satisfacerea stagiului militar în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej, iar la 01.10.1903 a fost trecut în rezervă. La 08.02.1904 s-a căsătorit cu Costan Raveca, născută la 12.02.1883, fiica lui Costan Tănase și Costan Sofia

¹ *Ibidem*, dos. 4804, f. 7-11 și dos.4884, f. 1-2.

² *Ibidem*, dos. 4799, f. 3-8.

³ *Ibidem*, dos. 4932, f. 7, 10, 12-14 și dos. 4940, f. 3-5, 7, 12.

(născută Cârcu). Împreună cu aceasta a avut doi copii: Saveta, născută la 21.10.1905 și Clement, născut la 07.02.1908. Cu toate că avea doi copii minori, la 02.08.1914 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej și trimis pe front. La 23.06.1915 acesta a dispărut în timpul luptelor de pe front. Rămasă văduvă, soția sa, Strugar Raveca, nu s-a recăsătorit¹.

Șorecău Anton s-a născut la 01.08.1894 în comuna Sângeorz-Băi. El era fiul lui Șorecău Maxim și Șorecău Iftinia (născută Lupșor). În timpul primului război mondial a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej. El a fost invalid de război. La 08.07.1920 a fost desconcentrat la Soroca. La 28.01.1928 s-a căsătorit cu Rățoi Ana, născută la 15.01.1904, fiica lui Rățoi Sidor și Rățoi Marina (născută Neamțiu). Împreună cu aceasta a avut patru copii: Aurelia, născută la 12.01.1929, Flore, născut la 29.06.1931, Maxim, născut la 29.04.1935 și Solomon, născut la 20.09.1939².

Șorobetea Maxim s-a născut la 23.08.1879 în comuna Sângeorz-Băi. El era fiul lui Șorobetea Donisă și Șorobetea Irina (născută Gabor). La 01.10.1897 a fost încorporat pentru satisfacerea stagiului militar în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej, iar la 01.10.1899 a fost trecut în rezervă. La 21.09.1901 s-a căsătorit cu Andresi Ana, născută la 01.06.1878, fiica lui Andresi Teodor și Andresi Maria (născută Pop). Împreună cu aceasta a avut cinci copii: Alexandru, născut la 16.06.1903, Maria, născută la 15.09.1905, Anton, născut la 18.11.1907, Floarea, născută la 19.08.1910 și Donisă, născut la 10.05.1913. Faptul că Șorobetea Maxim avea cinci copii minori nu a contat pentru autoritățile austro-ungare. La 02.08.1914 acesta a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej și trimis pe front pentru a-și da viața pentru „bunul împărat”. Inevitabilul nu s-a lăsat așteptat, la 22.09.1914 Șorobetea Maxim dispărând în cadrul luptelor de pe front. Ca și când acest necaz nu ar fi fost de ajuns, la 19.03.1924, soția sa, Șorobetea Ana, a încetat din viață din cauza unei aprinderi de plămâni. La 10.04.1924 Nițu Tănase a fost numit tutore al celor cinci copii rămași orfani de ambii părinți³.

(Va urma)

¹ *Ibidem*, dos. 4803, f. 2, 19-23.

² *Ibidem*, dos. 4873, f. 2, 5-17.

³ *Ibidem*, dos. 4906, f. 10, 18, 19, 24-31.

Foto: Dorin Dologa

RĂNILE COMUNISMULUI

CONDAMNAREA COMUNISMULUI

- II -

RADU PREDA¹

Fenomenul imploziei sistemului comunist, concretizat într-o salvă amețitoare de căderi spectaculoase și, cu excepția sângeroasă a României, non-violente, chiar euforice, de-a lungul celei de a doua jumătăți a anului 1989, a surprins în bună parte clasa politică occidentală. Și aceasta în ciuda faptului că zilele regimului impus de Uniunea Sovietică erau numărate de mai multă vreme. Deschiderea (rus. *glosnost*) operată de Gorbaciov cu doar un an înainte era încă pe linia unui „comunism cu față umană” și nu anunța dispariția iminentă a comunismului însuși. Cu toate acestea, efectul imediat al renunțării de către Moscova la „doctrina Brejnev” și acceptarea faptului că statele Pactului de la Varșovia au dreptul să își stabilească singure drumul politic de urmat – „doctrina Sinatra”, cum avea să fie numită în glumă, aluzia fiind la celebrul cântec „My Way” – a fost disoluția rapidă a vechilor legături și autoproclamarea independenței de către țările baltice urmate de Ucraina și de mai multe republici caucaziene. În mai puțin de doi ani, trupul istoric al comunismului dispărea, URSS-ul încetându-și existența la 1 ianuarie 1992.

Pe acest fundal, deja din primele luni ale lui 1990 discursul politic internațional începea să opereze cu termeni noi. Astfel, Guvernele salutau recâștigarea libertății sau, după caz, a independenței noilor state. La nivel suprastatal și în cadrele existente în timpul Războiului Rece, prima întâlnire care va reflecta noua arhitectură politică va fi reuniunea din iunie 1990 de la Copenhaga a Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa (din 1995, numită Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa, OSCE). De notat că printre statele participante se numărau Republica Democrată Germană, aflată la una dintre ultimele ieșiri pe scena politică internațională, RDG-ul încetându-și existența la data de 3 octombrie a aceluiași an, și Uniunea Sovietică, fapt care va cenzura în mod evident stilul declarațiilor și al deciziilor reuniunii.

¹ *Tribuna* 172 (2009), p. 27; <http://teologia-sociala.ro/index.php/ro/blog-tso/11-blog-tso/61-condamnarea-comunismului-ii>.

Având drept temă dimensiunea umană a CSCE, documentul final (poate fi descărcat, ca de altfel și celelalte texte citate, de pe pagina www.teologia-sociala.ro) exprimă în chiar primele paragrafe mulțumirea de a vedea cum prin noile transformări din Europa de Est au crescut șansele respectării drepturilor omului. Fără să amintească nominal comunismul, același document subliniază că pluralismul politic este una dintre garanțiile fundamentale în consolidarea societăților democratice și a statului de drept. În traducere liberă, accentuând legătura cauzală dintre pluralism și democrație și dintre statul de drept și drepturile omului, pe care le și enumeră mai departe, documentul incrimina indirect, dar cât se poate de evident, ideologia totalitară. De altfel, în paragraful 40, documentul „condamnă clar și fără echivoc totalitarismul, ura rasială și inter-etnică, antisemitismul, xenofobia, discriminarea și persecutarea oricărei persoane din rațiuni religioase sau ideologice.” Fără a minimaliza importanța acestor afirmații, dată fiind moștenirea tragică a totalitarismului comunist, am fi așteptat însă din partea comunității internaționale mai mult decât o apologie a virtuților democratice. Altfel spus, pe cât de entuziaste au fost momentele căderii zidului Berlinului sau ale demisiilor guvernelor comuniste, pe atât de diplomatic și de impersonal se exprimau acum documentele care ar fi trebuit în fond să reflecte o schimbare cu adevărat istorică. Potrivit acestui limbaj oficial, căderea comunismului nu era încadrată în categoria unei victorii morale și nici perioada imediat următoare acesteia nu părea să indice o abordare temeinică a lecțiilor date de comunism Estului și Vestului deopotrivă.

Această temperatură stilistică reținută se va menține și într-un alt document internațional elaborat în primele luni de postcomunism. Purtând titlul programatic *Charta de la Paris pentru o nouă Europă*, declarația finală a întâlnirii din capitala franceză, datată 21 noiembrie 1990, a șefilor de stat și de guvern din CSCE pleacă de la constatarea că „epoca înfruntărilor și a diviziunii în Europa este depășită”. Continentul nostru, afirmă în continuare documentul, „se eliberează de moștenirea trecutului”, cetățenii acestuia având acum ocazia și în Est să își îndeplinească speranțele și așteptările nutrite timp de decenii legate de instaurarea unei democrații fondate pe drepturile omului și libertățile fundamentale, să trăiască în siguranță și prosperitate, posibilă mai ales prin libertate economică și justiție socială. După ce enumeră câteva drepturi fundamentale de care se bucură persoana umană într-un stat democratic, declarația trece în revistă domeniile în care relațiile dintre statele membre ale CSCE pot cunoaște o nouă dinamică. De altminteri, ideea unui nou început străbate ca un fir roșu întreg textul și dorește să justifice titlul dat acestuia. Noutatea este însă elementul cel

mai puțin evident. Iarăși, precum în documentul din iunie al CSCE, și aici nu regăsim deloc cuvântul comunism, dar de data aceasta nici termenul de totalitarism. Cu excepția celor două propoziții de la început și a exprimării satisfacției pentru reunificarea Germaniei, textul nu reflectă decât timid situația cu adevărat nouă. Prezența printre semnatori a încă existenței Uniunii Sovietice, RDG-ul dispărând între timp, poate explica în continuare rezerva terminologică. Și totuși. Fără să fim romantici sau să ignorăm datele lui *Realpolitik*, faptul că un document elaborat la un an de la eliberarea a zeci de milioane de oameni de sub dominația unui sistem totalitar nu reușește, proclamând zorii unei lumi noi, să spună lucrurilor pe nume, este un simptom a cărui semnificație depășește de departe uzanța diplomatică. Voit sau nu, *Charta* are dreptate cel puțin într-un punct esențial: noua Europă se construiește prin „eliberarea de moștenirea trecutului”, iar nicidecum prin cunoașterea, asumarea și confruntarea cu acesta. Altfel spus, dubla măsură va marca de la bun început abordarea comunismului în postcomunism, alimentând până azi dilema etică a politicii europene.

Primul document important care a încercat să abordeze „moștenirea trecutului” prin analizarea acestuia, dar care a făcut din plin experiența dialecticii morale deja amintită, îl reprezintă Rezoluția nr. 1096 din 1996 a Adunării Parlamentare a Consiliului Europei (APCE). Aceasta a fost precedată de Recomandarea APCE nr. 6615 din 7 mai 1992 adresată Comitetului de Miniștri în care este atrasă atenția asupra faptului că „diferite țări din Europa Centrală și de Est” (nu sunt precizate) au adoptat măsuri de „decomunizare” incompatibile cu standardele europene în materie de drepturi ale omului. Ironie a sorții sau dovadă a consecvenței principiale a APCE, foștii dirigenți comuniști ajungeau acum să fie plasați sub protecția unei construcții politico-juridice caracteristică lumii democratice. Printre rânduri se poate citi însă că măsura de interdicere a Partidului Comunist, inclusiv în România, combinată cu proiectele de legi ale lustrației, a reușit să mobilizeze mai repede forțele politice din APCE (ar fi sugestiv de studiat lista reprezentanților țărilor ex-comuniste devenite membre ale Consiliului Europei după 1990) decât ideea condamnării crimelor totalitarismului roșu. Din această grijă de a nu leza drepturile omului s-a născut și raportul juridic special (raportor: A. Severin, România) care, alături de cel general (raportor: M. Espersen, Danemarca), vor duce la adoptarea Rezoluției din 1996 relativă la măsurile de dezvoltare a moștenirii fostelor regimuri totalitare comuniste.

Textul Rezoluției începe cu evocarea caracterului dificil al temei privind moștenirea regimurilor comuniste caracterizate prin centralizare excesivă, militarizare a spațiului public,

birocrăție excesivă, monopol ideologic etc. Acestor tare le sunt opuse măsurile necesare pentru realizarea unei democrații reale: pluralismul politic, statul de drept, diversitatea socială, drepturile omului, subsidiaritatea, egalitatea de șanse, libera inițiativă economică etc. Autorii documentului nu ignoră riscurile pe care le-ar antrena eșecul procesului de tranziție. Enumerarea acestora pare o tristă profeție: instalarea oligarhiei în locul democrației, a corupției în locul statului de drept și a criminalității în locul drepturilor omului. Cel mai mare pericol fiind deturnarea sensului căderii comunismului prin revenirea la metodele totalitare, textul recomandă un atent echilibru între reparația morală și justiția imparțială, fără urmă de răzbunare. Iarăși, citim printre rânduri îngrijorarea elitelor fostului sistem, dar și a celor de stânga din Occident, ca democrația postcomunistă să nu fie teatrul unor mișcări sociale care eventual să însceneze un proces al comunismului ad hoc. Rezoluția insistă asupra faptului că dezvoltarea/demascarea moștenirii fostelor regimuri autoritare comuniste trebuie să urmeze regulile statului de drept. Altfel spus, comunismul nu trebuie judecat în spiritul său propriu, abuziv, ci potrivit etosului democratic, corect. Pentru reușita trecerii de la totalitarism la statul de drept, APCE enunță câteva principii a căror aplicare este indispensabilă: demilitarizarea, descentralizarea, abandonarea monopolurilor și privatizarea, debirocratizarea. Toate acestea reclamă înainte de toate o „transformare a mentalităților”. Cât privește injustițiile și crimele fostului regim, Rezoluția recomandă ca responsabilii pentru acestea să fie judecați conform Codului penal în vigoare, fără interpretări retroactive. În același timp, faptele care au adus atingere drepturilor omului nu pot fi justificate prin invocarea ordinului primit de la superiori, responsabilitatea penală fiind aici personală. Mai departe, condamnarea nomenclaturii regimului comunist trebuie secundată de reabilitarea victimelor acestuia. Practicând o echilibristică amețitoare, aceeași Rezoluție se exprimă împotriva legii lustrației, așa cum aceasta pare să fie aplicată în mai multe țări, argumentând că vinovăția are caracter personal, iar nu colectiv, și că răzbunarea nu poate fi acceptată ca principiu de drept. Pentru a nu-și pierde complet credibilitatea, APCE revine și susține că, în esență, o eventuală lege a lustrației trebuie să protejeze democrațiile emergente (referința este aici la Raportul Severin). Tot pentru a echilibra impresia generală, documentul reclamă corectarea salariilor și pensiilor celor din sistemul represiv al regimurilor comuniste, mult prea mari față de restul populației. Situația de la noi, a unui general de Securitate precum Pleșiță, ne este cunoscută! În fine, Rezoluția 1096 din 1996 se exprimă în favoarea articulării unei culturi politice autentice și a

unei societăți civile, două elemente capabile să ajute procesul de tranziție de la totalitarism la democrație.

Starea de spirit a populației și situația politică în județul Năsăud în primii ani ai sovietizării și instaurării regimului comunist

VIOREL RUS

Când între 10-15 octombrie 1944 trupele sovietice și române treceau peste teritoriul județului nostru în urmărirea armatelor germano-hortiste, românii care reprezentau marea majoritate a populației, dar și ceilalți locuitori ce nu se refugiaseră indiferent de nație sau categoria lor socială, erau stăpâniți de sentimente și presimțiri contradictorii.

Era mai întâi bucuria apropierei terminării războiului, a eliberării de sub nedreapta și brutala stăpânire maghiaro-hortistă impusă prin Dictatul de la Viena în anul 1940 și speranța revenirii la patria mamă, România. Se adăugau însă frica și neliniștea generată de nesiguranța vremurilor ce se prefigurau că vor veni.

Oamenii nu uitaseră ruperea de către Uniunea Sovietică din trupul țării prin ultimatum a Basarabiei și Bucovinei de Nord, basarabenii refugiați din calea comunismului sovietic povestiseră ce însemnau colhozurile și democrația sovietică, iar ostașii întorși de pe front văzuseră cu ochii lor realitățile de acolo.

În plus, întâlnirea cu soldații sovietici inspirase groază căci aceștia le luaseră celor care îi întâmpinaseră ca eliberatori caii de la căruțe și vitele din grajduri, hainele de pe ei și ceasurile de la mână, săvârșiseră orgii de alcoolici nestăpâniți înghițind orice îi putea îmbăta până și parfumurile din drogherii și spirtul de pe vietățile conservate în laboratoarele școlilor și speriaseră femeile care pentru a scăpa de avansurile lor își ungeau fața cu funingine și se îmbrăcau zdrențuit pentru a arăta bătrâne și grețose.

Sentimentele antisovietice și anticomuniste ale locuitorilor erau în consecință foarte puternice, cu atât mai mult cu cât județul nostru, ca dealtfel tot Ardealul de Nord ce fusese cedat prin dictat lui Horti, era administrat de un comandament sovietic de la care simțeau că nu se puteau aștepta la nimic bun, iar trupele sovietice mișunau peste tot, deși frontul se îndepărtase rapid atingând la sfârșitul lunii octombrie granițele Ungariei.

Comandamentul militar sovietic de zonă se instalase încă din 14 octombrie 1944 având în frunte pe maiorul Șerbacov, iar la 21 octombrie era numit ca prefect al județului colonelul Teodor Sbârcea, fost ultim primar al Bistriței înainte de instaurarea administrației maghiaro-hortiste în septembrie 1940 și un consiliu județean provizoriu format din 30 de membri¹.

Și comunitățile locale din județ au început să se organizeze rapid numindu-și primari și șefi ai principalelor instituții administrative.

În Bistrița, spre exemplu, primul primar de după retragerea administrației hortiste a fost preotul Ioan Costan, iar primul șef al poliției avocatul Tudor Dan. Aceștia au rezistat în funcții doar câteva luni fiind schimbați de către sovietici sub acuzația de activitate legionară.

Iată cum povestește avocatul Dr. Cornel Pop, al doilea primar al Bistriței de după război, natura relațiilor sale cu maiorul Șerbacov comandantul militar sovietic: *...Într-o zi primesc un telefon de la conducerea militară a orașului, un ofițer rus cu grad de maior, care îmi ceru imperativ: Măine dimineață, primarul să-mi aducă în fața comandamentului treizeci de căruțe cu cai! M-a deranjat tonul lui și i-am răspuns la fel de înțepat că n-am fost numit primar ca să umblu după cai și căruțe. N-am nici o obligație ... Nu m-a lăsat să termin și mi-a tăiat-o scurt: Dacă refuzi, te arestez!*²

Nu a fost arestat chiar atunci, dar nu a trecut mult timp până când aproape toți primarii legitimi și alți șefi de instituții din județ au fost arestați, iar care nu au fost arestați s-au trezit schimbați cu oameni ai comuniștilor impuși cu forța. Dr. Cornel Pop a scăpat fugind într-o noapte din oraș cu o mașină a pompierilor. Altcumva îl mânca pușcăria, ori poate cum au pățit-o alții ar fi fost deportat în Rusia.

Instalarea noilor organe ale administrației județului Năsăud pe placul comuniștilor și a sovieticilor; prefectul Dr. Ștefan Pop - reprezentantul P.N.L. Tătărăscu - agreat pentru scurt timp din lipsa vreunui comunist capabil, a subprefectului Ioan Melaniuc - din partea sindicatului muncitoresc și a Consiliului Județean - zis ales de reprezentanții poporului a avut loc în Bistrița la 13 decembrie 1944 în prezența comandantului militar sovietic, a șefilor de

¹ Ioan Mureșan, *Situația social-politică și economică a județului Năsăud în timpul administrației militare sovietice (13.10.1944 - 12.04.1945)*, în Revista Bistriței, nr. VII-1993, p. 264.

² Dr. Cornel Pop, *Iadul Comunist - Amintiri și Destăinuiri*, Editura Signata, Timșoara, 2002, pp. 43-46.

autorități din oraș și județ, a reprezentanților sindicatelor muncitorești, a consilierilor orășănești, funcționarilor mai de vază și a tuturor cadrelor didactice din oraș.

Jurământul depus de către consilieri avea următorul conținut: *Eu (...) ales prin voința poporului de consilier al județului Năsăud și întărit în această calitate de comandantul militar rus, jur pe conștiința mea de om să îndeplinesc toate doleanțele drepte și justificate ale poporului și garantez pentru aceasta cu prețul vieții mele*¹.

Cu acel prilej, luând cuvântul, comandantul militar sovietic a spus între altele că Transilvania de Nord se află vremelnice sub stăpânire rusească având un comandament suprem la Cluj, dar după război România o va primi în totalitate sau în parte înapoi. Apoi a cerut ca toți cei care au fost contrari armatei rusești să fie deținuți, la fel cei care fac nedreptăți și sabotează munca și cinstea, lăsând de fapt frâu liber abuzurilor subordonaților săi comuniști din administrația nou constituită².

Dar iată cum era prezentat evenimentul constituirii și instalării noilor organe administrative într-un raport al prefecturii asupra situației social politice a județului, în anul 1945: *... Instinctul de conservare și dorința de restabilire cât mai rapidă a unui curs normal în viața politică și economică manifestat de masele muncitoare, a determinat administrația militară sovietică la schimbarea conducătorilor, viața politică și administrativă a județului fiind dirijată începând cu 13 decembrie 1944 de elemente democratice, reprezentate de organizațiile politice ce fac parte din Frontul Național Democrat. De la aceea dată viața politică se caracterizează mai ales printr-o febrilă activitate de organizare a maselor plugărești și muncitorești*³ ...

Lucrurile erau foarte clare pentru cine putea citi sau înțelege printre rânduri. Administrația militară sovietică trebuia să pregătească terenul pentru începerea sovietizării, iar pentru aceasta trebuia să impună o conducere locală care să pună în viață acest obiectiv, concomitent cu constituirea organizațiilor partidului comunist și a sateliților acestuia.

Pentru comuniști nu era vreme de pierdut. Realitatea era că în timp ce partidele istorice, în special Partidul Național Țărănesc și Partidul Liberal, au trecut la reconstituirea în

¹ Ioan Sigmirean, Adrian Onofreiu, *Istoria Județului Bistrița-Năsăud în documente și texte*, Editura Răsunetul, Bistrița, 2001, Document 300, pp. 355-356.

² *Ibidem*, Document 301, p. 356.

³ *Ibidem*, Document 304, pp. 357-358.

satele și orașele județului a organizațiilor lor dizolvate odată cu instaurarea regimului maghiaro-hortist în 1940, Partidul Comunist a trebuit să o ia de la zero întrucât între cele două războaie comuniștii au fost cvasiinexistenți în ținuturile noastre.

Faptul că în oraș și județ înainte de 1944 nu a existat mișcare ilegală de partid ci doar acțiuni sporadice ale organizației Ajutorul Roșu duse de către Traian Banciu pentru strângerea de bunuri și bani în sprijinul comuniștilor din țară închiși și a familiilor lor, a necesitat ca pentru formarea primelor organizații ale P.C.R. să vină *toți* din alte localități între care Ioan Gluvacov cel ce a reprezentat pe comuniști în Consiliul Politic Județean la constituirea acestuia în mai 1945, Lungu și Teodoru, care să desfășoare o intensă muncă de lămurire în rândul muncitorilor și țăranilor din județ¹. Iar rezultatele s-au lăsat un timp așteptate, astfel că într-un raport înaintat la 9 februarie 1945 Comitetului Regional Cluj al P.C.R. de către comitetul județean, se arăta că în Bistrița existau 10 membri de partid și 2 candidați, iar în județ 2 membri și 2 candidați, în majoritate maghiari și evrei. Apoi în alte rapoarte se arăta că la sfârșitul lunii martie 1945 numărul comuniștilor în tot județul ajunsese la 80 persoane organizate în 15 celule, în mai 1945 erau 136 membri de partid, în iunie 1945 erau 288, în iulie 1945 erau 683, în august 1945 erau 853, iar la sfârșitul anului 1945 se ajunsese la 1.185 persoane înscrise la comuniști². Chiar documentele din arhivele județenei P.C.R. Năsăud relevă cu câtă greutate au putut să fie racolați în celulele de partid locuitorii onești ai tuturor plășilor județului chiar și minerii din Valea Vinului și muncitorii săraci din fabricile de cherestea din Ilva Mică, Valea Mare și Anieș, care au început să se înscrie numai după ce *toții* activiști le-au promis înlesniri la cooperative pentru a-și procura bocanci, stofe și alte bunuri rare de strictă necesitate³. Aceleași documente evidențiază că s-au înscris de frica represaliilor la care se așteptau majoritatea legionarilor din județ, cei care fuseseră comandanți de garnizoană sau șefi de cuib fiind excluși și chiar închiși mai târziu când nu mai a fost nevoie de ei, spre exemplu Joja Alexandru - comandant de garnizoană și șefii de cuib Răsvanță Nicolae, Moldovan Emil, Moldovan Ilarie, Ludoșan Emil, Șot Valeriu, Pleșcan Ioan, Horea Nuțiu, Flore Ioan, Butaci Mihăilă, Hanțiu Valeriu, Borbolea Dezideriu, Județ Toader și Hurdea Sever⁴. S-au înscris basarabenii stabiliți în județ, de frică să nu fie trimiși cu

¹ Serviciul Județean a Arhivele Naționale Bistrița-Năsăud (în continuare S.J.A.N.B.N.), Fond *Comisia județeană de verificare Năsăud a P.M.R.*, Dosar nr. 4, f. 40.

² Ioan Sigmirean, Adrian Onofreiu, *op. cit.*, Document 307, p. 359-360.

³ *Ibidem*, Document 33, pp. 377-379.

⁴ S.J.A.N.B.N., Fond *Comitetul județean Năsăud al P.M.R.*, Dosar nr. 51/1949, f. 185.

forța în U.R.S.S., ca învățătorul Casian Ioan, subșeful de birou Abagiu Mihai și funcționarul Bolboceanu Vasile din Bistrița, apoi așa numiții *reacționari* care doreau să-și ascundă dușmănia și să ocupe posturi bune dați ca exemple fiind Rednic Ioan șeful Agenției C.E.C din Lechința exclus mai târziu pentru că *a calomniat Uniunea Sovietică și naționalist fiind, pus să aleagă între pozele secretarilor C.C. ai P.C.R. a ales pe aceea a lui Gheorghiu-Dej spunând că o alege pentru că era singurul român !!*. Apoi învățători ca Rednic din Dumitra și Piciu Dionisie din Salva numiți mai târziu de către comuniștii proletari *agenți provocatori*, între care îndelung comentate au fost când nu mai era nevoie de el faptele învățătorului Oprea Iuliu primul secretar al organizației de partid ce cu greu a fost constituită în Năsăud, președinte al comisiei de reformă agrară, membru în comitetul județean, acuzat și că adăpostise în casa sa pe doi dintre conducătorii organizației *Sumanele Negre, aventurieri și afaceriști* exemplul fiind dat în persoana lui Dan Titus primul secretar al organizației muncitorilor din fabricile de cherestea din Bistrița Bârgăului, Prund și Suseni, precum și unii *coloniști moți* din zona Lechinței, ce au primit pământ și case săsești, cărora li s-a spus că așa pot fi siguri că nu vor fi conturbați în posesie de către vechii proprietari ce se reîntorseseră din refugiu¹. Dealtfel tocmai având în vedere realitățile stării de spirit a populației județului nostru, *tovii* trimiși în județ de la centru adoptaseră în inițierea primelor organizații ale partidului comunist, așa cum reiese din exemplificările pe care tocmai le-am făcut, *tactica dai mâna și cu dracu până treci puntea*.

Încă de la sfârșitul anului 1944 când practic organizațiile de partid comuniste nu existau, ei își îndreptaseră deja atenția înspre formarea a ceea ce mai târziu aveau să numească baza de mase a partidului comunist, organizațiile politice satelit din care să poată recruta activiști comuniști, inclusiv grupuri de presiune și manevră înarmate când se impunea, pentru a intimida celelalte forțe politice și populația județului și a impune în conducerea județului, orașelor și comunelor oameni care să poată fi manevrați în sensul dorit.

La rezultatele acestor acțiuni făcea referire un raport datat 2 ianuarie 1945 al comitetului județean înaintat Comitetului Regional Cluj al P.C.R. în care se arăta că între sindicaliștii din Bistrița au fost găsite *elemente de valoare* care în 7 decembrie 1944 au format un comitet de inițiativă ce a reușit să constituie la CFR un sindicat muncitoresc separat de al patronilor, un sindicat al muncitorilor particulari, unul al funcționarilor

¹ *Idem*, Fond Comisia județeană de verificare Năsăud a P.M.R., Dosar nr. 4/1950, ff. 41, 55, 61, 75.

publici și unul al învățătorilor, după ce încă la 8 noiembrie 1944 se constituise Uniunea Patrioților din Bistrița care chipurile își alcătuisese un plan de luptă pentru apărarea drepturilor fiecărui cetățean.

Aceste *elemente de valoare* au reușit ca la 11 decembrie, evident cu sprijinul comandantului militar sovietic care avea să-i numească reprezentanții poporului, să înlăture prefectul, subprefectul și șeful poliției ajungându-se la 13 decembrie 1944 la instalarea noii puteri administrative a județului, la care am făcut referire mai sus, alcătuită doar din reprezentanți ai Frontului Național Democrat. În raport se arăta apoi că până la data respectivă se constituiseră organizații ale Frontului Plugarilor în Bistrița cu 30 de membri, în Năsăud cu 28 de membri și în comunele Lușca, Livezile și Prundu Bârgăului și se începuse acțiunea de constituire a unui comitet restrâns al Apărării Patriotice, alte două organizații supuse comuniștilor care prin metodele șantajului și ale fricii aveau să-și crească rapid rândurile¹.

În curând aveau să se constituie Asociația de Prietenie Româno-Sovietică (A.R.L.U.S), iar din rândul ungarilor din județ Uniunea Populară Maghiară și dintre evrei Gruparea Evreilor Democratice. Așa că la sfârșitul anului 1945 prefectul comunist al județului putea raporta împluternicitului local al Comisiei Aliate (Sovietice) de Control interesat în mod deosebit de puterea comuniștilor, a aliaților și sateliților lor politici, că *față de numărul populației din județ de 136.000 de locuitori sunt organizați în partide politice democratice: 1.300 membri în Partidul Comunist, 11.000 în Frontul Plugarilor, 2.600 în Uniunea Populară Maghiară, 300 în Partidul Social-Democrat și 200 în Gruparea Evreilor Democrați*².

Imediat după război a început și reorganizarea filialei județului Năsăud a Partidului Social-Democrat prin activitatea vechilor activiști Ioan Vermeșan devenit secretarul organizației, a lui Beckeș Alexandru și Zacko Iosif, numărul membrilor acestuia crescând rapid de la circa 300 membri la sfârșitul anului 1945, la 1067 membri în septembrie 1946 și 1158 membri în decembrie 1946. Interesantă este compoziția socială de atunci a acestui partid, faptul că ponderea cea mai mare o aveau plugarii mai înstăriți urmați de meseriași și comercianți, funcționari și intelectuali, muncitorii fiind prezenți în număr nesemnificativ și că

¹ Ioan Sigmirean, Adrian Onofreiu, *op. cit.*, Document 306, p. 359.

² *Ibidem*, Document 308, p. 361.

în acest partid erau înscrise foarte multe femei¹. Acestor oameni care simțeau că erau de mai bună calitate le fusese greu să se înscrie la comuniști laolaltă cu proletarii, năimiții și veleitarii, sperând însă că P.S.D. fiind în alianță cu P.C.R în Frontul Unic Muncitoresc ar putea să-i apere de greutățile care se conturau a le avea în viitor dacă comuniștii vor prelua puterea. Însă deși aliați cu social-democrații, nu bine aveau să treacă alegerile când încă din prima parte a anului 1947 comuniștii îi ignorau pe aceștia în măsurile pe care le luau, motivând în documentele lor interne de partid că organizațiile P.S.D din județul nostru erau pline de intelectuali și alți dușmani de clasă, exemplele date fiind învățătorul Cojocaru Dumitru, fost legionar, de parcă ei nu aveau legionari destui -, doctorul Reischel, fost Wolks-bundist, profesorul Ștefan Lupu din Bistrița acuzat ca fost susținător al politicii lui Antonescu, profesorul Octavian Ruleanu din Năsăud numit șovin, sprijinitor al unor elemente intelectuale reacționare din Năsăud precum profesorul Ioan Cutova, Lucian Valea și alții². Așa că pe profesorul Ștefan Lupu, fost director al Liceului *Alexandru Odobescu* din Bistrița, nu l-a ajutat mai târziu cu nimic faptul că la unificarea cu comuniștii acceptase să devină membru al Partidului Muncitoresc Român și că a întemeiat încă în anul 1945 și a condus Asociația de Prietenie Româno-Sovietică (A.R.L.U.S) filiala Bistrița. Considerat dușman de clasă avea să fie arestat în anul 1952, închis la Gherla, dus la Canal la muncă forțată în Colonia Valea Albă până la sfârșitul anului 1954, transferat de acolo la Jilava și Oradea și condamnat abia în 1955 într-un proces absurd la 3 ani temniță grea pe care deja îi ispășise, sub acuzația de “crimă împotriva umanității” acuzat că aflat în refugiu ca profesor la Deva scrisese în presa locală câteva articole în care considera firească participarea României la războiul împotriva sovieticilor pentru dezrobirea Basarabiei și Bucovinei³.

Iată mai complete și acuzațiile ce i se aduceau de către comisia comunistă județeană de verificare profesorului Octavian Ruleanu, fost președinte al P.S.D. din Năsăud înscris la comuniști în anul 1947 și fost chiar membru al biroului plășii Năsăud și al Comitetului județean, la excluderea sa din partid în anul 1949.

1. A scris articole șovine ca student la gazeta *Năsăudul*, iar apoi după promovarea licenței în 1933 ca pedagog și profesor la Școala Normală din Satu Mare în ziarele *Granița*, *Frontul*, *Gazeta*, *Conștiința Română*;

¹ *Ibidem*.

² S.J.A.N.B.N., Fond *Comisia județeană de verificare Năsăud a P.M.R.*, Dosar nr. 4/1950, f. 39.

³ *Ibidem*.

2. Refugiat după august 1940 în România, a funcționat în timpul guvernării lui Antonescu la Direcția Contenciosului a Ministerului Educației Naționale din București, conlucrând astfel cu dictatura militaro-fascistă;

3. A scris articole în *Tribuna* din Brașov, care era finanțată de către Gestapo, conducând împreună cu Boșca Mălin și Pamfil Șeicaru ziarul respectiv;

4. În 1943 a editat împreună cu Boșca Mălin și Ceuca Gavrilă la București ziarul *Plaiuri Nășăudene*, publicație șovină, care sprijinea regimul antonescian;

5. Ca președinte al P.S.D. a înlesnit intrarea în partid a elementelor cele mai reacționare din Nășăud, Valea Lucian și Cutova Ioan legionar notoriu;

6. A avut atitudine împăciuitoare ca activist și s-a înscris în partid numai pentru a-și menține postul de director al Liceului Mixt din Nășăud¹.

Acuzațiile aduse celor doi profesori foști membri ai P.S.D. erau vădit tendențioase, dar nu trebuie să fim mirați pentru că după unificarea comuniștilor și social-democraților din județ și formarea la 25 ianuarie 1948 a organizației județene a Partidului Unic Muncitoresc - viitorul P.M.R, foștii comuniști, *considerându-se trecuți puntea* începuseră o adevărată vânătoare a foștilor social-democraților pentru ai exclude și chiar pedepsi. Și nu erau epurați doar intelectualii ci și țăranii mai înstăriți care acceptaseră *sine die* să devină membri ai P.M.R. împreună cu comuniștii. Astfel în anul 1949 erau excluși din organizația din comuna Buduș nu mai puțin de 7 țărani membrii P.M.R, foști P.S.D și anume: Onea Ioan, Păștean Vasile, Jaluba Ioan, Jaluba Gheorghe, Trifan Ioan, Morar Ioan (Vișinu) și Morari Vasile, numiți chiaburi și acuzați că poartă zvonuri și lucrează contra programului partidului, sunt persoane subversive care refuză sarcinile trasate de către secretarul de partid Danea Cornel și se sustrag de la colectări². Dintre partidele care cu ardoare duseseră lupta politică în județul nostru între cele două războaie mondiale până la Dictatul de la Viena și instalarea regimului maghiaro-hortist, Partidul Național Țărănesc a reușit să se reorganizeze cel mai repede devenind în scurt timp port drapelul luptei pentru libertate și democrație, cea mai influentă forță politică a județului. Realitatea acum enunțată era recunoscută chiar și de către dușmanii lor de moarte comuniștii, care își motivau insuccesele în raport cu țăranii lui Iuliu Maniu până după anul 1947 când P.N.Ț- Maniu avea să fie desființat în forță iar conducătorii și mulți membri de rând închiși, dând

¹ *Idem*, Dosar nr. 11/ 1950, ff. 64-66.

² *Idem*, Fond *Comitetul Județean Nășăud a P.M.R.*, Secția cadre, Dosar nr. 56/ 1949, pag. 219-251.

vina pe *sentimentul naționalist, patriotismul exacerbat, care tocea tăișul diferențelor de clasă sub lozincă unității naționale și simțământul de proprietate* adânc înrădăcinate în sufletul locuitorilor județului în majoritatea lor urmași ai foștilor grăniceri, întreținute de elementele dușmănoase comunismului: ofițeri deblocați, preoți, învățători și chiaburi, recunoscând antisovietismul și anticomunismul acestora¹.

Drept este că țărâniștii au avut în aceea perioadă în județul nostru și personalități deosebit de active, capabile și cu carismă la public, între care cei trei frați ai familiei martire Pop din Poiana Ilvei, profesorul Leonida Pop președintele organizației, profesorul Marius Pop și avocatul Cornel Pop nepoți prin alianță ai lui Iuliu Maniu, dar și alte personalități de valoare.

În Bistrița țărâniștii îl aveau în frunte pe avocatul Dr. Cornel Pop președinte al organizației județene de tineret și cumnatul acestuia avocatul Dr. Vasile Buta fost prefect al județului. Sediul organizației era în casa lui Siminic de pe strada 26 ianuarie, ședințele se țineau în casa protopopului Petringel, cuprinzând majoritatea românilor din oraș, care în primăvara anului 1946 cu un turism și un camion plin de oameni puse dispoziție de către Bulea Dumitru s-au dus la Năsăud la congres fără să se sperie de *gărzile muncitorești comuniste* înarmate cu ciomege, care îi așteptau în Dumitra blocându-le drumul pentru a-i intimida și opri. Comunele românești din jurul Bistriței aveau organizații P.N.Ț puternice între ele detașându-se Simionești, Blăjeni, Sărățel și Unirea².

La Năsăud activa profesorul Leonida Pop, președintele organizației județene, fratele acestuia profesorul Marius Pop, judecătorul șef Traian Chitul și Fabian Gavriluțiu despre care într-o notă informativă a poliției din Năsăud datată 29 iulie 1945 se afirma că dădeau îndrumări țăranilor să nu se înscrie în organizațiile *democratice* (comuniste ori subordonate comuniștilor) întrucât prin ele guvernul Groza urmărește să comunizeze poporul, când jidanii vor fi tari și mari și să nu aibă frică pentru că în scurt timp toată situația din România se va schimba, va veni un guvern național-țărănesc cum a fost și în trecut și acela va face dreptate nu *jidanii democrați*.

Se mai menționa că organizarea *democratică* a Văii Zăgrii și Jurul Năsăudului nu se putea realiza din cauza activității acestora, propunându-se a fi supravegheați îndeaproape.

¹ *Idem*, Fond Comisia județeană de verificare Năsăud a P.M.R., Dosar nr. 4/1950, ff. 39-40, 54, 60, 69.

² *Ibidem*, ff. 39-40 și 49. Amănunte despre incidentul de la Dumitra pot fi găsite în Dr. Cornel Pop, op. cit., p. 61.

Comunele exemplificate cu cel mai mare potențial țărănist în zonă erau Rebrișoara, Nepos, Feldru, Prislop, Salva, Coșbuc, Mocod și Zagra¹. Influența țărăniștilor lui Maniu a fost puternică și în Rodna și comunele din plasa Rodnei ca Șanț, Lunca Ilvei, Ilva Mare, Leșu. În Poiana Ilvei nu s-a putut înființa celulă comunistă decât în septembrie 1947, iar organizația de bază comunistă din Maieru a trebuit să fie desființată în 1947-1948. La fel stăteau lucrurile pe Valea Bârgăului unde activase deputatul în parlamentul României învățătorul Nicolae Moldovan, pe Valea Șieului având ca centru important Șieuțul și zona Lechinței de unde la congresul țărănist de la Năsăud au mers reprezentanți de peste tot în frunte cu preceptorul Popa Ioan și Fodor Traian și din cauza influenței maniste nu se putuseră constitui celule ale partidului comunist în comune precum Corvinești, Galații Bistriței, Șirioara, Enciu și Bidiu decât în anul 1947².

Congresul țărăniștilor (conferința județeană) desfășurat în ziua de 28 aprilie 1946 a arătat popularitatea de care se bucura partidul în județ și aprecierea activității sale deosebite din partea conducătorilor din București. Cu trenul de pe Ilve, din Sângeorz Băi și Rodna, cum am arătat deja cu un camion plin și un autoturism dar și cu căruțe din Bistrița și comunele din jur, cu căruțe și pe jos din localitățile din jurul Năsăudului, de pe Văile Bârgăului și Șieului, din toate localitățile din zona Lechinței, practic din tot județul, au sosit atunci la Năsăud mii de delegați. A fost o mare demonstrație anticomunistă, la care din partea conducerii centrale a participat și a luat cuvântul Dr. Ilie Lazăr supranumit tribunul Maramureșului după ținutul său de origine. Cu el venise pentru a participa la congres, a vedea pe viu puterea forțelor de opoziție din zonă și a discuta cu conducătorii acestora, umplând sufletele participanților de emoții și speranțe, locotenentul din serviciul de informații american Hamilton însoțit de translatorul său sergentul român Teodor Manicatide, americanul fiind la rândul său impresionat de ceea ce a văzut, inclusiv de cuvântarea de salut pe care i-a adresat-o într-o curată limbă englezo-americană preotul Aurel Rău. Era perioada în care se credea puternic în izbucnirea unui salvator conflict armat între anglo-americani și sovietici și cum se va vedea mai jos în dezvoltările noastre, ofițerul american nu a făcut nimic pentru a spulbera speranțele oamenilor. Dimpotrivă în seara terminării congresului jeepul americanului a poposit în fața casei din Bistrița a avocatului Dr. Cornel Pop și după ce lui Hamilton i s-a recomandat ca om de încredere în Vatra Dornei șeful organizației locale a P.N.Ț avocatul

¹ Ioan Sigmirean, Adrian Onofreiu, *op. cit.*, Document 313, pp. 363-364.

² S.J.A.N.B.N., Fond *Comisia județeană de verificare Năsăud a P.M.R.*, Dosar nr. 4/1950, ff. 60, 65, 69, 75.

Octavian Fedorciuc, americanul și translatorul său au și plecat în noaptea aceea acolo, pentru a discuta și face planuri cu conducătorii organizației de rezistență antisovietică și anticomunistă *Haiducii lui Avram Iancu - Divizia Sumanele Negre*, cunoscută sub denumirea prescurtată *Sumanele Negre*¹.

Reorganizarea după război a Partidului Național Liberal în județul nostru s-a desfășurat în condițiile sciziunii existente în partid între aripa Brătianu și cea a lui Gheorghe Tătărăscu, fiind afectată astfel baza de mase și în consecință puterea de influență a liberalilor din județ, divizați ca și cum ar fi fost două partide. Astfel P.N.L - Brătianu și-a reconstituit organizația județeană având ca centru de putere Năsăudul și localitățile înconjurătoare sub conducerea fostului prefect liberal avocatul Dr. Dumitru Nacu și a preotului din Telciu Pop Grigore, cu organizații în zona Bistriței sub conducerea preotului Ioan Deac și mai puțin în alte părți ale județului. La Năsăud a și avut loc în primăvara anului 1946 și Congresul organizației P.N.L - Brătianu, cu numeroși delegați, sunete de fanfară împrăștiată la un moment dat în bună tradiție interbelică de către un grup de țăraniști și cuvântări pline de speranțe în mare parte nerealizate în alegerile din aceea toamnă, pe când organizația P.N.L -Tătărăscu era mai puternică în Bistrița și comunele din zona Sângeorz Băi, sub conducerea fostului deputat Dr. Laurențiu Oanea, a foștilor prefecți Ioan Partenie și Dr. Ștefan I. Pop și a primarului orașului Octavian Cosmuța. Tătărăscienii aveau să participe la alegerile din 1946 alături de comuniști și social-democrați și împreună cu P.N.Ț - Alexandrescu și Partidul Național Popular, constituiți în așa numitul Bloc al Partidelor Democratice. Au ajutat pe comuniști să se ridice la putere iar drept răsplată la 28 noiembrie 1947 au fost obligați să-și declare autodesființarea, după ce la 6 noiembrie 1947 miniștrii și secretarii de stat tătărăscieni fuseseră alungați din guvern². Profesorul Ioan Partenie fostul prefect, senator în Parlamentul României și președinte al liberalilor, avea să fie mai târziu martir al partidului său. Arestat la 15.08.1952 pe baza unui simplu act administrativ, fără judecată și condamnare, a fost dus în lagărele de muncă forțată din zona Bucureștiului: Ghencea, Bragadiru și Popești Leordeni. Îmbolnăvindându-se grav în lagăr, a fost transferat la

¹ O descriere a desfășurării congresului țăraniștilor și a prezenței lui Hamilton la congres și la Bistrița, unde era să se întâmple o ciocnire între el și un grup de comuniști înarmați am găsit în Dr. Cornel Pop, op. cit., pp. 50-51.

² Ioan Sigmirean, Adrian Onofreiu, op. cit., Document 325, p. 371.

Văcărești, unde a și murit la 15.06.1953. Așa știaau comuniștii să-i recompenseze pe foștii aliați!¹.

O situație mai aparte a prezentat încercarea de reorganizare în județul nostru a Mișcării Legionare. Acțiunea a avut loc în secret încă din anul 1946 în privința organizațiilor tineretului legionar *Frățiile de Cruce* și mai târziu începând cu primăvara anului 1948 a adevăratelor nuclee și cuiburi legionare după ce fruntașii lor de la centru între care Nicolae Petrașcu și Iosif Stănescu și-au dat seama de cursa pe care comuniștii în persoana Anei Pauker și a lui Teohari Georgescu le-o întinseseră, atunci când îi momiseră declarând că aceia dintre ei care se vor înscrie la ei în partid regretând activitatea lor anterioară nu vor avea de suferit. În realitate în primii ani de după război, comuniștii folosiseră exuberanța și spiritul de sacrificiu legionar în interesul lor, iar după aceea i-au exclus din partid și i-au închis.

Organizații secrete *Frățiile de Cruce* ale tineretului legionar, care aveau ca obiectiv educarea membrilor lor în spiritul muncii, disciplinei, cinstei și spiritului de sacrificiu pentru legionarism și țară în vederea încadrării lor viitoare ca adevărați legionari, au luat ființă în anul 1946 în Năsăud în rândul elevilor de la Liceul *George Coșbuc* și a elevilor de la Școala de Brigadieri Silvici și încă pe două filiere. Mai întâi prin activitatea studentului de la Facultatea de Agronomie din Cluj, fost elev al liceului, Octavian Alexi, originar din Sângeorz-Băi, care era înscris și activa în mișcarea legionară a studenților din Cluj, primind între altele misiunea de a organiza în rândul elevilor din Năsăud celule secrete de tineri legionari. Acesta a luat legătura cu elevul Pop Ioan consătean al său, care împreună cu Șotel Radu, Dale Remus și alți elevi din Liceul *George Coșbuc* au și constituit organizațiile respective, inclusiv cea din Școala de Brigadieri Silvici condusă de elevul Roiban Ovidiu. Apoi, prin inițiativa pedagogului de atunci al internatului liceului, Nicolae Trifoiu, originar din Rebrîșoara, fost membru al organizațiilor *Frățiile de Cruce* în timpul studiilor sale liceale la Roman și superioare la Academia Comercială din București, fapt pentru care și efectuasă 4 ani de închisoare la Aiud între anii 1942-1946. Acesta adunase în câteva rânduri în camera sa câțiva elevi de încredere vorbindu-le despre organizație, obiectivele ei educative în special cele legate de credință, ajutorarea deținuților politici legionari închiși de comuniști și necesitatea contribuției bănești în acel scop.

¹ Cicerone Ionițiu, *Cartea de Aur a rezistenței românești împotriva comunismului*, vol. I, Editura Hrisovul, București, 1996, p.120.

Cât privește seniorii legionari, organizațiile lor au început a se reconstitui, cum arătam mai sus, în primăvara anului 1948, centrul lor de putere fiind în Bistrița prin Constantin Magearu funcționar la Federala Năsăud, fost șef al mișcării legionare din Râmnicu Sărat în anul 1940. După dispariția sa din oraș aflând că este în pericol de a fi arestat și plecarea la București, șefia acțiunilor de regrupare a legionarilor a fost preluată de către Gheorghe Mureșan, ajutat de Ioan Muscariu curierul comitetului de inițiativă, învățătorul Dumitru Sângeorzan, precum și Miron Jeican președinte al Federalei Județului Năsăud. Activitatea acestui grup la care se adăuga Anton Coșbuc din Leșu, Sever Hurdea din Zagra, Gherasim Ludoșan din Năsăud, Alexandru Găină din Feldru, Mihai Costea din Prundu Bîrgăului, Emil Iepurean și medic Liviu Marcu din Sîngeorz- Băi și Gheorghe Grecu și Sonia Magearu din Bistrița, viza regruparea legionarilor și simpatizanților lor din întreg județul, pregătirea în vederea luptei împotriva regimului comunist în caz de izbucnire a unui nou război, procurarea de arme în acest scop precum și luarea legăturii cu luptătorii anticomuniști din munți¹.

Cu toții vor fi arestați și condamnați la ani mulți de închisoare într-un proces desfășurat în ziua de 22 septembrie 1949 la Tribunalul Militar Cluj. Dar fie că cineva fusese legionar fie nu, în perioada de timp până în anul 1964 era o practică des întâlnită în regimul comunist, ca orice persoană considerată ostilă să fie denunțată că ar fi făcut parte din mișcare și sub acuzația de *legionar notoriu și periculos* arestată, înfundând pușcăria fără judecată ani întregi. Poate exemplul cel mai spectaculos pe care l-am putea aduce din mulțimea cazurilor de acest fel din județ este cel al preotului Ioan Costan, foarte cunoscut în vremea sa în tot județul sub numele Popa Costan. Acesta după ce ocupase ca absolvent de liceu post de supraveghetor și apoi secretar al Școlii Normale din Năsăud, terminând facultatea de teologie și fiind hirotonit preot în anul 1938 ajunge preot titular în Dumitra și Cepari. Concomitent cu preoția a desfășurat o extraordinară activitate social-economică și culturală în mod deosebit în timpul ocupației maghiaro-hortiste ca director în Centrala Cooperativelor Românești *Plugarul* - Sucursala Bistrița, salvând de la foamete și mizerie mulți oameni, Consilier în Comitetul de Direcție al Societății Proprietăților Comunelor

¹ Cinstea, curajul, credința, neamul, munca, disciplina, spiritul de sacrificiu, fuseseră valorile morale asumate de către aceștia, care determinaseră în perioada interbelică, între altele, pe fondul crizei de valori din viața politică românească, ascensiunea rapidă a fenomenului legionar în România, inclusiv în județul nostru .

Grănicerești Regna, director și redactor responsabil al singurei publicații românești din județ în acele vremuri, gazeta *Săptămâna* din Bistrița, Președinte al Cooperativei de Credit și Consum Rebrîșoara și Vicepreședinte al Cooperativei de Consum Bistrița. L-au considerat prea bun român mai întâi maghiarii hortiști care în august 1944 împreună cu alți 13 frunțași români din zonă l-au arestat și după o scurtă perioadă de muncă forțată la linia ferată în zona Dej-Triaj, l-au dus în detenție în Ungaria la marginea orașului Debreczen, unde odată cu apropierea frontului era să fie executat. Mai târziu comuniștii l-au considerat făptuitor de *crime împotriva umanității* ?! fiind denunțat printr-o anonimă ca fost legionar, l-au arestat la 15 mai 1948 și l-au închis în Penitenciarul din Bistrița, unde a rămas până la sfârșitul lunii august, fiind transferat la Aiud și de acolo în mai toate închisorile și lagărele de muncă din țară și de la canal fiind înregistrat în acte oficiale ca deținut numai între 06.10.1952 - 16.11.1955. Redăm fragmente din emoționanta și înduioșătoarea scrisoare pe care preotul Ioan Costan o adresa din închisoarea din Bistrița familiei sale la 22 august 1948 cu puțin timp înaintea transferării sale la Aiud, în care își exprima presimțirea că pentru mult timp nu va mai fi în mijlocul celor dragi lui, punându-și speranța doar în bunul Dumnezeu:

Scumpă Mică, Dragi Copilași,

Bunii mei tată și mamă, Iubită mamă, surori, cumnați și nepoți.

N-am scăpat nici eu nici voi, de amara durere de a pleca la închisoarea din Aiud de unde bunul Dumnezeu știe când voi reveni.

Plec în suflet cu icoana voastră scumpă. Mă voi ruga pentru voi. Rugați-vă toți pentru mine, împreună cu binevoitorii mei.

Doresc să fiți liniștiți, să avem speranța că vom scăpa și vom reveni cu bine. Nu mă îndoiesc că scumpii mei copilași vor fi bine îngrijiți și crescuți cum trebuie ...

Dacă veți vedea că tata nu mai vine, că nu sunt nădejdi sau că nu s-ar întoarce deloc de pe acest drum de chin cu mare semn de întrebare, dacă aflați de bine, mutați-vă la Năsăud să fiți împreună. Va fi mai bine ...

Cu părintele Roman vom fi duși la Aiud. Luni suntem la închisoarea din Dej. Marți suntem la Aiud¹.

¹ Preotul Roman din Năsăud la care se face referire în scrisoare, arestat la aceeași dată cu preotul Costan, a fost ținut în pușcărie 1 an și 8 luni după care prin Sentința Nr. 294/1950 a Tribunalului Militar Craiova a fost declarat nevinovat și eliberat la 18.01.1950. Evident că nimeni nu a avut de suportat consecințe de pe urma detenției nefondate a acestuia.

Văd acum sufletul cu care s-au interesat pentru mine finii Titus și Sergiu. Poate vor putea face ceva pentru mine la Aiud. Ei cred că ar putea să mă viziteze. Acolo se fac trieri de două ori pe

lună. Dacă s-ar interesa cineva mai mare de mine, cred că aș putea scăpa ușor și neîntârziat.

La tot cazul e bine să mai stăruieți pe lângă Sergiu, Titus, D-nul Daicoviciu, D-nul Gusti, să mă sprijinească mai ales că nu sunt vinovat cu nimic și n-am făcut nici o greșală față de actualul regim.

Te poți consulta cu cine crezi și dacă va fi bine pot face memorii cei din Dumitra, Cepari și Rebrișoara asupra felului cum m-am purtat sub actualul regim și munca ce am depus-o în viață pentru binele poporului pe teren cultural, economic, social. Dar numai dacă acestea nu mi-ar strica. Să fie cu hotărârea P.M.R. - local, toate.

... Mica să se ferească de drumuri la Aiud, pentru a nu suferi și a nu fi batjocurită între străini... Să stea acasă și să-și grijească sănătatea și copilașii. Aceasta o rog și o doresc ...

Nu mai pot scrie. Mă cuprinde jalea că azi am împlinit 100 zile de arestare și în momentul plecării nu vă pot vedea pentru a vă îmbrățișa pe toți. Voi ruga pe bunul Dumnezeu să vă păzească și Maica Domnului să vă ocrotească.

Gândul că veți fi bine, sănătoși și fără nevoi mă va fortifica în suferință, iar veștile bune ce le voi primi mă vor mângâia.

Nădejdea o avem în bunul Dumnezeu. Doresc ca toți copilașii din Dumitra și eventual și cei din Cepari, mulți sau puțini, să facă o mărturisire și o cuminecare într-o zi de duminică pentru mine. Vorbește cu preoții respectivi. Îi rog !

Închei îmbrățișându-vă cu dor și drag.

Bistrița, 22.VIII.1948¹.

¹ S.J.A.N.B.N., Fond Preot Ioan Costan: P. IX, Dosar 59- Acte personale, pp. 324 - 325.

Cuprins

EDITORIAL

O vorbă din bătrâni.....5

TRADIȚII

TIBERIU MORARIU, *Material etnografic și folclor ciobănesc din Munții Rodnei –V-*.....9

IDENTITATE

V. MIHORDEA, *Odobescu în Țara Năsăudului*.....17

BISERICĂ, ȘCOALĂ, SOCIETATE

GEORGE COȘBUC, *Fecior de popă*.....27

ELISABETA SCURTU, *Genealogia militarului Vasile Dărăban din Sângeorz-Băi în secolul al XIX-lea*.....31

DORIN DOLOGA, *Locuitorii din Sângeorz-Băi participanți la primul război mondial*.....34

RĂNILE COMUNISMULUI

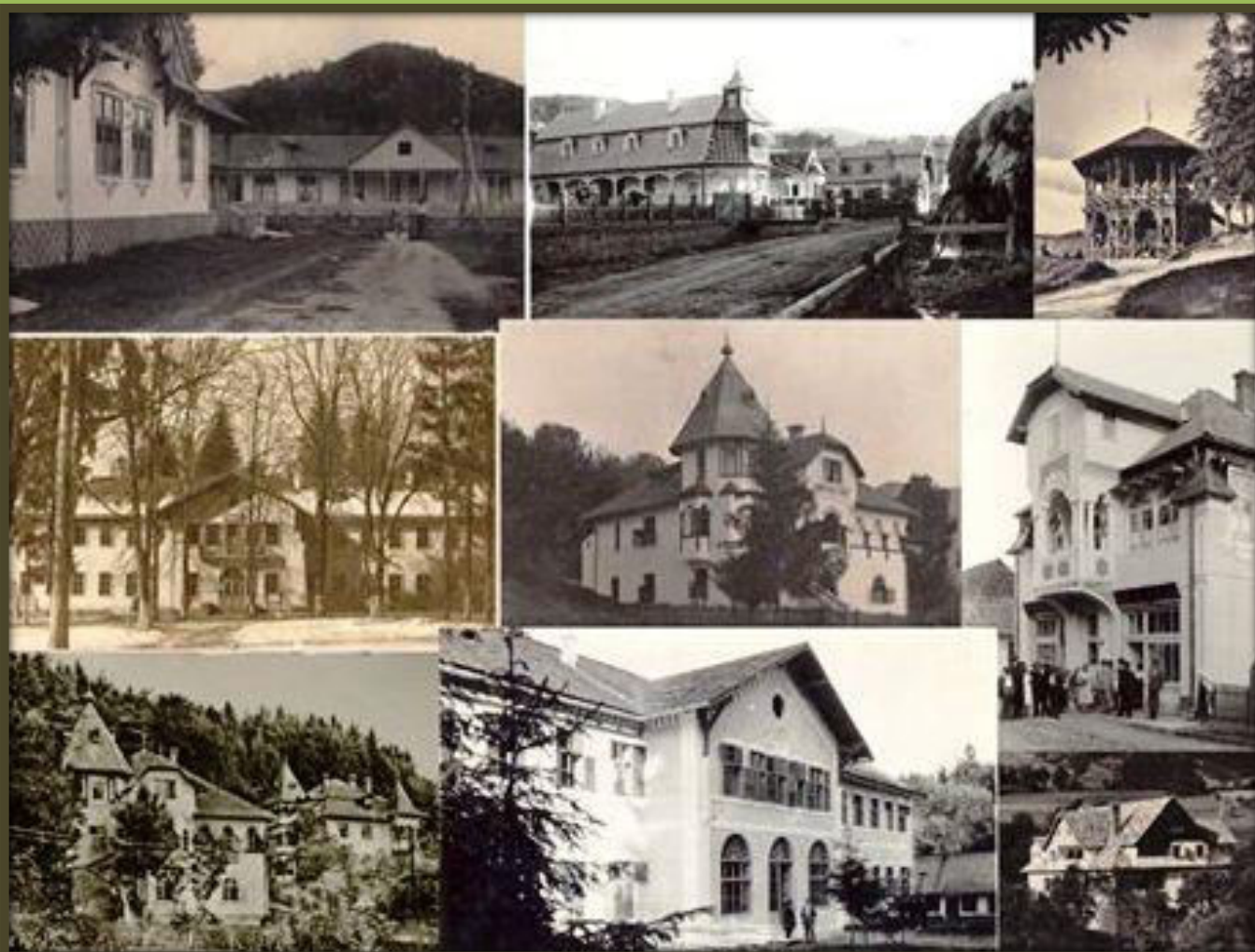
RADU PREDA, *Condamnarea comunismului - II -*.....41

VIOREL RUS, *Starea de spirit a populației și situația politică în județul Năsăud în primii ani ai sovietizării și instaurarea regimului comunist*.....46

CUPRINS.....61

Revistă sprijinită și finanțată de:

**CONSILIUL LOCAL SÂNGEORZ-BĂI
CASA DE CULTURĂ SÂNGEORZ-BĂI**

ISSN 2285-8229
ISSN-L 2285-8229